

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și viața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 8 cor.; pe o jumăt. de an 4 cor. — Pentru România 10 Lei.
Un număr 70 fl.

IN CHESTIA REUNIRII BISERICILOR.¹

Primatul papal în fața tradițiunii bisericești.

În expunerile de până acum cred a fi dovedit cu prisosință, că primatul jurisdicțional, pe care biserica apuseană vrea să-l acoarde cu ori ce preț sf. apostol Petru, nu are nici o bază în sf. Scriptură și este deadreptul contrar voinții Mântuitorului. Căci Mântuitorul Christos a voit ca toți apostolii săi să fie egali între sine, în privința autorității și a puterii jurisdicționale în biserică. De aici rezultă concluzia nemijlocită, că și primatul puterii jurisdicționale și al autorității infalibile, pe care biserica papistă îl pretinde pe seama episcopului Romei, ca urmaș al sf. apostol Petru, este lipsit de orice baze biblice și stă în directă contradicție cu dumnezeiasca descoperire. Precum apostolii au fost egali între sine, tot asemenea trebuie să fie — din drept divin — și urmașii lor, episcopii. Ceeace Petru n'a primit dela Christos, nu putea să lase moștenire nici unuia dintre urmașii apostolilor, deci nici episcopului din Roma.

În cele următoare vom aduce dogma primatului papal, precum o mărturisește astăzi biserica papistă, în fața forului tradițiunii bisericești. Verdictul acestui for are o deosebită importanță, căci el e chemat să verifice ori să desaprobe interpretarea ce am dat sfintelor Scripturi în chestia ce o discutăm. Vom consulta deci fără părtinire monumentele tradiției bisericești, învățătura părinților și a scriitorilor bisericei vechi; vom întrebă sinoadele acelei biserice și istoria primelor ei veacuri, ca să găsim răspuns la întrebarea: este ori nu este papismul o instituție de origine divină? Are el aprobarea bisericei vechi, ori nu o are? Existat-a el în timpul acelei biserice, ori n'a existat? Vom căuta răspuns la aceste întrebări cu acea dragoste față de adevărul creștin, care nici o iotă și nici o cirtă nu vrea să se piardă din lege, ci e gata să primească toate câte ne-a poruncit nouă Domnul.

¹ Vezi Rev. Teol. a. III Nri 5, 6—7, 8, 11—12

Atâtea mărturii, atâtea fapte și documente de pe terenul vast al tradițiunii bisericești ți-se îmbie, când vrei să cauți răspuns la întrebările de mai sus, încât greutatea constă numai în alegerea și orânduirea lor. Grupându-le în câteva categorii, la alegerea lor voiu țineă seamă de argumentele, prin cari dl *Virgil Pop* își dă silința să susțină cauza papismului în broșura «Chestia unirii bisericilor» și în răspunsul ce mi-l'a dat de curând în «Unirea» Nrii 33—39 din 1910.

Ce răspuns ne dă deci tradiția bisericească la întrebarea: este papismul de origină divină?

I. Voiu cercetă înainte de toate *părerea părinților și a scriitorilor vechi bisericești* asupra locurilor biblice, pe cari biserica apuseană bazează pretențiile papei la un primat jurisdicțional și la o suveranitate infalibilă asupra bisericei lui Christos. Atât în biserica catolică și ortodoxă a Răsăritului, cât și în biserica apuseană-romană, există principiul: de a interpreta sf. Scriptură în conformitate cu consensul părinților bisericești, al căror șir în Apus se sfârșește cu papa Grigore cel Mare († 604), iar în Răsărit cu sf. Ioan Damaschin în veacul al VIII-lea. Examinând părerea părinților, ca martori ai tradițiunii și doctrinei bisericești din timpul lor, vom aveă ocazie să ne convingem, care din cele două biserici, ortodoxă și papistă, stă pe baza adevăratei învățături biblice și în conformitate cu doctrina bisericei vechi ecumenice.

Știm că papiștii își bazează dogma lor despre episcopatul universal și despre infalibilitatea papei mai ales pe textele dela: ev. Matei 16, 13—19; ev. Luca 22, 31—32 și ev. Ioan 21, 15—18. Vom arătă interpretarea ce o dau părinții și scriitorii bisericești acestor texte, și începem cu:

*Matei 16, 13—19.*¹

Discuția ce se poartă asupra acestui text se referă la interpretarea cuvintelor lui Christos: «și pe această *peatră* voiu zidi biserica mea». Papiștii susțin că sub «*peatră*» e a se înțelege

¹ Unii critici de azi trag la îndoială autenticitatea versurilor 17—20 din cap. 16 ev. Matei, adecă autenticitatea textului pe care papiștii bazează dogma despre primatul papal. Astfel procedează d. ex. Dr. Ios. Schnitzer, fost profesor de teologie la facultatea rom.-cat. din München și care s'a ridicat în contra enciclicei «Pascendi» a actualului papă Piu X. În broșura ce a publicat de curând: «Hat Iesus das Papsitum gestiftet?» (Augsburg 1910), Schnitzer contestă autenticitatea numitelor versuri biblice pe baza alor două motive: 1) fiindcă în locurile paralele dela ev. Marcu, 8, 27 urm. și ev. Luca 9, 18 urm., deși se vorbește despre mărturisirea ce a făcut Petru («tu ești Christos»), totuș despre răspunsul lui Christos («Fericit ești Simon etc.) nu se face nici o pomenire, de unde ar urmă, că acest răspuns ar fi fost intercalat mai târziu în ev.

Petru și episcopii Romei, ca succesorii săi, pe cari s'ar întemeia biserica lui Christos. Noi susținem că această interpretare este contrară și sf. Scripturi și exegezei părinților și scriitorilor bisericești, referitoare la acele cuvinte.

Părinții și scriitorii vechi bisericești au interpretat cuvântul «peatră» în trei chipuri, înțelegând unii sub acel cuvânt pe *Christos*, alții pe *Petru și pe ceilalți apostoli, și iarăș alții credința în divinitatea lui Christos*, pe care o mărturisise Petru în numele tuturor apostolilor.

Cea mai obicinuită interpretare, pe care o găsim la părinții și scriitorii bisericești, este cea din urmă, care sub «peatra» pe care Christos promite a zidi biserica sa înțelege adevărul mărturisit de Petru în numele tuturor apostolilor, că Christos este «Fiul lui Dumnezeu». Invățatul Launoy, doctor dela Sorbona, a dovedit cu prisosință, că numai *șapte-spre-zece* părinți și scriitori bisericești au înțeles sub «peatră» pe ap. Petru, dar și aceștia nu i-au dat acestui cuvânt o interpretare favorabilă primatului juridicțional; pe când *patru zeci și trei dintre* părinții și scriitorii bisericești au înțeles sub acel cuvânt mărturisirea de credință ce a depus-o Petru în numele tuturor apostolilor.¹

Este explicabil că majoritatea covârșitoare a părinților și scriitorilor bisericești a înțeles sub «peatră» credința în divinitatea lui Christos, mărturisită de Petru în numele tuturor apostolilor, fiindcă această interpretare stă în conformitate cu sf. Scriptură și cu însemnătatea centrală pe care o are doctrina despre persoana lui Christos în sistemul credințelor creștine. *Cine a fost Christos?* — e întrebarea care formează peatra din capul unghiului a evangheliei și a bisericii creștine. Dela răspunsul ce-l dăm acestei întrebări atarnă valoarea, adevărul și tot ceace înseamnă evanghelia și biserica mântuirii pentru noi oamenii, pentru credința și vieța noastră întreagă. Căci persoana lui Christos este inima evangheliei, iar christologia, adică doctrina despre persoana lui Christos, este fundamentul cu care deodată stă ori cade creștinismul și biserica creștină. De tot în alt înțeles este Christos întemeietorul crești-

Matei. Al 2) fiindcă — după părerea lui Schnitzer — Christos însuș ar fi trăit în credința eshatologică, că sfârșitul lumii și judecata din urmă ar fi foarte aproape, prin urmare n'ar fi avut înțeles să se mai gândească la întemeierea bisericii și a papismului. (Wenn aber das Ende bevorsteht und der Herr im Anzug ist — wozu eine Kirche, ein Papstum? op. cit., pag. 28). — Dar părerea aceasta e greșită. Autenticitatea versurilor 17—20 din cap. 16. ev. Matei este garantată prin traduceri și prin codicii cei mai vechi ai sf. Scripturi; iar părerea lui Schnitzer despre însemnătatea elementului eshatologic în evanghelia lui Christos este cât se poate de exagerată. Vezi mai pe larg despre aceasta în scrierea lui Dr. Fritz Tillman; «Jesus und das Papstum». Köln 1910.

¹ Ioannis Launoyi, Opera omnia. Tom. V, pars secunda. Epistol. libr. V. Coloniae Allobrogum, 1731, pag. 99—124.

nismului, de cum a fost Buddha, Confuțiu, Mohamed ș. a. întemeietori ai religiunilor cari le poartă numele. Cine au fost aceștia și alți reformatori religionari, aceasta e o întrebare de interes *istoric-religionar*; dar cine a fost Christos, aceasta e o chestie de conștiință, o întrebare de viață. Căci nu numai învățătura, ci în primul rând *persoana* lui Christos are însemnătate religioasă hotărâtoare pentru biserica și viața creștinească. Așa a fost dela început. Mișcarea trezită în popor prin pășirea lui Christos în public, nu-i cerea întru atâta deslușiri asupra învățăturilor ce le propoveduia, cât mai vârtos îi cerea răspuns categoric la întrebarea: spune-ne nouă *cine ești tu?* Toți ceice se apropiau de Domnul, fiind atinși în sufletele lor de puterea covârșitoare a înțelepciunii și sfințeniei lui, înțelegeau lămurit, că ceea ce aducea nou în lume eră mai presus de toate puternica și măreața lui personalitate. «Cine este mincinos, fără numai celce tăgăduiește, că Iisus este Christos» (I. Ioan 2, 22). Persoana lui Christos, ca revelația lui Dumnezeu însuș în istoria omenimii, a fost și de atunci încoace punctul de concentrare al tuturor razelor evangheliei și izvorul din care au emanat toate valurile vieții cu adevărat creștinești.

Ei bine, de ce este vorba în convorbirea lui Christos cu apostolii săi, pe care ne-a păstrat-o ev. Matei cap. 16 v. 13—19? Aceasta o cunoaștem lămurit din întrebarea ce a pus-o Christos învățăcelilor săi: «Cine zic oamenii că sunt eu, Fiiul omenesc?» Prin urmare *despre sine* aduce vorba Christos. Apostolii i-au răspuns: «Unii (zic că ești) Ioan Botezătorul, iară alții Ilie, iară alții Ieremie sau unul din proroci». Dupăce a primit acest răspuns, Christos cearcă credința apostolilor întrebându-i: «*Dară voi cine ziceți că sunt eu?* Simon Petru răspunzând a zis: *Tu ești Christos Fiiul lui Dumnezeu celui viu*» Acest răspuns l-a dat Petru, fără îndoială, în numele tuturor apostolilor, pentrucă cătră toți s'a adresat cu întrebarea și Christos. «Și răspunzând Iisus a zis lui: Fericit ești Simon fiul lui Iona, că trup și sânge nu ți-a *descoperit* ție, ci Tatăl meu cel din ceriuri». Christos ferecește pe Petru că s'a învrednicit de o descoperire de sus, ca să mărturisească credința în divinitatea Fiiului lui Dumnezeu, apoi continuă: «Și eu zic ție, căci (*ὄτι, quia*) tu ești Petru (adecă acela pe care te-am numit Petru din cauza tăriei cu care ai mărturisit credința), și pe această *piatră* voiu zidi biserica mea și porțile iadului nu o vor birui pe ea». Adecă pe care *piatră?* Intregă legătura ideilor nu ne permite să înțelegem sub «piatra» pe care se va zidi biserica, altceva: decât credința în Christos Fiiul lui Dumnezeu, pe care o mărturisise Petru în numele tuturor apostolilor. Despre *credința* ce o aveau oamenii despre El îi întrebă

Christos pe apostoli. Despre *credința* ce o au apostolii înșiși în El îi întreabă a doua oară Christos. *Aceasta credință* o mărturisește Petru în numele apostolilor. *Aceasta credință* i-s'a descoperit lui Petru de către Tatăl cel ceresc. Prin urmare, dacă toate premisele se referesc la această credință, întreb: este firesc și logic ca Christos să întoarcă vorba la sfârșit în altă direcție și să scoată concluziunea, că totuș *nu* pe acea credință, ci pe *persoana lui Petru* va zidi biserica sa?! Prin o asemenea interpretare se deplasează tot înțelesul acestei convorbiri a lui Christos cu apostolii săi. Dacă Christos ar fi voit să zidească pe Petru biserica sa, atunci ar fi zis: «Tu ești Petru și pe *acest Petru* voi zidi biserica mea»; dar Christos nu a zis așa, ci a zis: «Tu ești Petru și pe această *piatră* voi zidi biserica mea», adică: fiindcă tu ești acela, pe care te-am numit Petru din cauza tăriei cu care ai mărturisit credința în Fiul lui Dumnezeu, iată îți zic ție, că pe această piatră a *credinții* ce ai mărturisit voi zidi biserica mea, pe care nici porțile iadului nu o vor putea birui.¹

Această interpretare o confirmă întru toate majoritatea părinților și scriitorilor vechi bisericești. Voiu începe șirul lor cu cei dela răsărit, căci — după cum zice Petru Maior — «cu dreptate voi zice, că în pricea despre începătoria papei mai mare atenție au părinții cei dela răsărit decât cei dela apus și cu zisele lor mai tare să ne îndreptăm decât cu a celor dela apus.»²

1. *Sf. Atanasie cel Mare*, numit «părintele ortodoxiei», căruia biserica papistă i-a dat titlul de «Doctor Ecclesiae», interpretează locul dela Mat. 16, 13—18 astfel: «Iară voi sunteți cei fericiți, cari prin credință vă aflați în biserică, șezând pe *fundamentele credinții*, și aveți destulă satisfacție, adică plenitudinea credinții, care rămâne neclintită în voi... Aceasta este ceea ce s'a scris: *Tu ești Fiul Dumnezeului celui viu*, când a mărturisit aceasta Petru în urma descoperirii Părintelui și a auzit: Fericit ești Simon etc. Deci *această credință a voastră* nimenea nu va birui-o vre-odată, preaiubiți frați».³ Într'un înțeles mai general, dar de sigur cu referire la acelaș loc biblic, zice sf. Părinte: Să cercetăm tradițiunea dela început și doctrina și credința bisericii catolice, pe care Christos a dat-o, iară apostolii au predicat-o și păstrat-o. Căci *pe ea ne întemeiem în biserică* și celce cade dela ea nu se mai poate numi creștin.⁴ Vedem deci, că «părintele ortodoxiei» e departe de a atribui sf. Petru un primat jurisdicțional asupra bisericii, cu atât mai puțin s'a gândit el să atribue un asemenea primat preinșilor succesori ai marelui apostol.

¹ Vezi și „Rev. Teol.” a. IV. Nr. 1 pg. 19.

² Protocanon, pg. 46.

³ Migne, Patrologiae Cursus compl., series graeca. Tom. XXVI. 1189.

⁴ Ep. către Serapion 1, 28.

Cu toate acestea pașiștii pun mari silințe să găsească în scrierile acestui părinte bisericesc măcar o vorbă, pe care ar putea-o tălmăci în sensul dogmei lor despre primat. Dar prin o asemenea încercare se înfundă numai și mai rău. D-nul Virgil Pop a fost silit să-și «revoace»¹ citatele atribuite sf. Atanasie în chestia primatului, fiindcă i-am dovedit că sunt falsificate scoase din colecția vestitului neguțător Pseudo-Izidor, pe a cărui marfă s'a sprijinit autoritatea medievală a papilor. Recunoașterea «greșelii» e o virtute, pe care eu o apreciez. În acelaș timp dl Pop mă asigură însă, că dogma despre primatul papal se poate susține și fără colecția pseudo-izidoriană și apoi mă avertizează că aceasta trebuie să o știu eu. Ca să-mi dovedească aceasta se provoacă la o altă epistolă a sf. Atanasie și a episcopilor egipteni către papa Felice II, în care s'ar zice: «Știm că în marele conciliu din Nicea, al celor 318 episcopi, toți au întărit: că nu trebuie să se țină concilii, nici nu trebuie să se condamne episcopii fără judecata pontificelui roman». Cine cunoaște cât de puțin «statul celor dintâi veacuri creștine», când ținerea sinoadelor întru nimic nu atârnă dela judecata episcopului Romei, acela la moment trebuie să presupună, că părintele ortodoxiei nicidecum n'a fost în stare să scrie nici așa ceva. Deschideți din nou colecția pseudo-izidoriană, cel mai bogat arsenal de dovezi falsificate pentru a ridica autoritatea papilor, și la câteva pagini după pretinsa scrisoare a sf. Atanasie către papa Marcu veți da de scrisoarea falsificată a aceluiaș părinte către papa Felice II,² în care se găsesc cuvintele citate de dl V. Pop, ca să mă facă să «știu» și eu, că și fără Pseudo-Izidor se poate apăra cauza primatului papal, pierdută în fața adevăratei științe. Dar nu, — părintele ortodoxiei nu are nici o împărtășire cu dogma primatului papal, cum nu are dreptatea cu nedreptatea.

Dar să nu închidem încă colecția pseudo-izidoriană, care a falsificat din temelii dreptul canonic și dogmatica bisericii apusene, căci mai avem trebuință de ea. Dl Virgil Pop, vrând să ia toate măsurile de precauțiune ca nu cumva să creadă cineva că primatul papal n'ar fi dela Christos, citează (după Harduin) din pretinsa prefață respective scrisoare a sinodului I din Nichea către papa Silvestru cuvintele următoare: «Trebuie să știe toți bărbații catolici, că s. biserică din Roma n'a obținut primatul prin decrete sinodale, ci prin glasul din evanghelie al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Christos, precum a zis fericitului apostol Petru: Tu ești Petru și pe această peatră voi zidi biserica mea».³)

¹ Vezi «Unirea» a. 1910 Nr. 38, pag. 318, col. 3, nota 6.

² Paulus Hinschius: *Decretales Pseudo-isidoriane et capitula Angilramni*. Lipsiae, 1863, pag. 478-483.

³ «Unirea», 1910 Nr. 38 pag. 318.

Dar sinodul ecumenic I din Nichea nu numai că n'a putut scrie așa ceva episcopului Romei, ci — după cum vom vedea mai târziu — a dat dovezi contrare primatului jurisdicțional. Cercetați din nou oricare colecție pseudo-izidoriană completă, d. ex. a lui Hinschius,¹ și veți găsi între marfa de prost gust a precupețului papist Isidor Mercator și «epistola vel praefatio Niceni Concilii», din care și-a scos zelosul nostru apărător al papismului cuvintele citate mai sus. Așa se poate apăra primatul papal și fără colecțiunea pseudo-izidoriană?

Ei bine, nu înseamnă să te joci în mod neiertat cu credința ce zici că o ai, când întrebuițezi documente atât de discreditate spre apărarea ei? Eu prețesc cu multă simpatie însuflețirea părintelui V. Pop pentru cauza reunirii bisericilor, dar când văd cu ce fel de argumente operează și după ce i-am atras atențiunea asupra izvorului lor necurat, aș putea să-i trag la 'ndoială buna credință. Filozoful Fichte zice: «Strengte Wahrheitsliebe ist die eigentliche Tugend des Gelehrten»,² cuvinte, pe cari în cazul de față le-am tălmăci astfel: cea mai severă iubire de adevăr trebuie să fie virtutea proprie cu deosebire *preotului*, căci cum zice sf. apostol Pavel «nimic nu putem împotriva adevărului.»³ Spre justificarea părintelui V. Pop îmi place să cred, că și de astădată a fost indus în eroare de vre-o scriere papistă, și ca să evite pe viitor astfel de greșeli penibile îl sfătuiesc să nu dea crezământ unor scrieri tendențioase d'alde Roskovány etc., cari numai îl zăpăcesc prin tot felul de falsificate, ci să alerge la izvorul curat și limpede al scrierilor părinților bisericești.

2. Cu privire la sf. *Grigore de Nissa* am afirmat, că el nu interpretează cuvintele sf. Scripturi într'un senz favorabil primatului lui Petru. Dl Virgil Pop, ca să dovedească contrarul, se provoacă la următorul text luat din sf. Grigore de *Nazianz*:⁴ «dintre toți învățăceii lui Christos, *de-opotrivă mari și distinși și de-opotrivă vrednici să fie aleși*», pe care-l intrerupe brusc, iar ca concluziune pune imediat cuvintele sf. Grigore de *Nissa*: «că pe el (pe Petru) și-a zidit Mântuitorul biserica.»⁵ Evident, când astfel ticluiești cuvinte rupte din scrierile acestor doi părinți, ele primesc înțelesul că: deși toți învățăceii lui Christos au fost de-opotrivă, totuș pe Petru și-a zidit biserica, adecă acest apostol ar fi fost mai mult decât ceilalți. Dar *nu* aceasta

¹ Op. cit. pag. 254—257.

² Fichte, Sämtl. Werke IV, 347.

³ II Corint. 13, 8.

⁴ «Ὁρᾶς τῶν Χριστοῦ μαθητῶν πάντων ὄντων ἐψηλῶν καὶ τῆς ἐκλογῆς ἀξίων...» Divi Gregorii Theologi, Episcopi Nazarianzeni Opera. Basilea 1550. Περὶ τῆς εὐταξίας pag. 153.

⁵ Laudatio alt. S. Stephani.

este învățătura adevărată a acestor doi părinți, ci tocmai dimpotrivă. Sf. Grigore de Nazianz susține că toți apostolii lui Christos au fost *de-opotrivă* și vrednici a fi aleși, adecă nici unul dintre dâșii nu aveă vre-un primat de jurisdicție asupra celorlalți. Sf. Grigore de Nissa afirmă, ce e drept, că pe Petru «a zidit Mântuitorul biserica sa», dar într'alt loc se explică sf. părinte însuș pe sine, spunându-ne lăniurit, că nu pe *persoana* lui Petru, ci pe *mărturisirea credinții* sale în divinitatea lui Christos s'a clădit biserica creștină. Aceasta o spune el în scrierea «Despre venirea Domnului» prin cuvintele: «*Piatra credinții* este într'adevăr ca un fundament, precum însuș Domnul zice cătră principele apostolilor: Tu ești Petru, și pe această piatră voi zidi biserica mea, adecă *pe mărturisirea lui Christos* (pe mărturisirea ce a făcut despre Christos), fiindcă zisese: Tu ești Christos Fiul Dumnezeului celui viu».¹ Și într'alt loc, aducând sf. părinte laude apostolului Petru, zice: «Laudele noastre nu se îndreaptă cătră Simon (Petru), cunoscut că a fost pescar, ci la *tăria de credință, care slujește de sprijin bisericii.*»² Dacă numește sf. Grigore pe Petru «principe al apostolilor», să nu creadă cineva că prin aceasta i-ar atribui vre-o putere mai mare decât celorlalți apostoli. Nu; căci nu numai pe Petru, ci și pe Iacob și Ioan îi numește de-opotrivă «temeliile bisericii, stâlpi și întărirea adevărului» ...«căpeteniile soborului apostolesc (οἱ τῆς ἀποστολικῆς ἁρμονίας ἑξαρχοί)... *căpetenii și principii* (ἑξαρχοὶ καὶ κορυφαῖοι) între apostoli», și adaoge că este cu dreptate ca acei apostoli să fie sărbătoriți într'o zi pentru *egalitatea demnității lor* (διὰ τὸ ὁμότιμον τῆς ἀξίας).³

În fața acestor dovezi contrare primatului, e imposibil să faci pe sf. Grigore de Nissa papist, pe câtă vreme nici apostolului Petru nu-i recunoaște vre-o putere mai mare în biserică, decum episcopului Romei. Totuș dl V. Pop își închipue că eu «vrând nevrând» trebuie să recunosc primatul în următoarele cuvinte ale sf. părinte: «Iesus Christos prin Petru a dat celorlalți *episcopi* cheia slujbelor cerești». Să examinăm ce exprimă acest text. Evident, el se referă la cuvintele Mântuitorului (Mat. 16, 19) rostite cătră Petru, dar subînțelegând și pe ceialalți apostoli: «Și-ți voi da cheile împărăției ceriurilor, și orice vei legă pe pământ va fi legat și în ceriu, și orice vei deslegă pe pământ va

¹ De Adventu Domini: «Petra vero fidei tanquam fundamentum, ut ipse Dominus ait ad principem apostolorum: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, super confessionem videlicet Christi, quia dixerat, tu es Christus filius Dei viventis» Cf. Launoy. Op. cit. pag. 106.

² W. Guettée, Papalitatea schismatică, pag. 155.

³ Alt laudatio S. Steph. Vezi și W. Guettée, op. cit. pag. 154. În Capadochia apostolii Petru, Iacob și Ioan aveau toți trei o sărbătoare într'una și aceiaș zi, care urmă sărbătorii sf. Ștefan.

este învățătura adevărată a acestor doi părinți, ci tocmai dimpotrivă. Sf. Grigore de Nazianz susține că toți apostolii lui Christos au fost *de-opotrivă* și vrednici a fi aleși, adecă nici unul dintre dâșii nu aveă vre-un primat de jurisdicție asupra celorlalți. Sf. Grigore de Nissa afirmă, ce e drept, că pe Petru «a zidit Mântuitorul biserica sa», dar într'alt loc se explică sf. părinte însuș pe sine, spunându-ne lăniurit, că nu pe *persoana* lui Petru, ci pe *mărturisirea credinții* sale în divinitatea lui Christos s'a clădit biserica creștină. Aceasta o spune el în scrierea «Despre venirea Domnului» prin cuvintele: «*Piatra credinții* este într'adevăr ca un fundament, precum însuș Domnul zice cătră principele apostolilor: Tu ești Petru, și pe această piatră voi zidi biserica mea, adecă *pe mărturisirea lui Christos* (pe mărturisirea ce a făcut despre Christos), fiindcă zisese: Tu ești Christos Fiiul Dumnezeului celui viu».¹ Și într'alt loc, aducând sf. părinte laude apostolului Petru, zice: «Laudele noastre nu se îndreaptă cătră Simon (Petru), cunoscut că a fost pescar, ci la *tăria de credință, care slujește de sprijin bisericii.*»² Dacă numește sf. Grigore pe Petru «principe al apostolilor», să nu creadă cineva că prin aceasta i-ar atribui vre-o putere mai mare decât celorlalți apostoli. Nu; căci nu numai pe Petru, ci și pe Iacob și Ioan îi numește de-opotrivă «temeliile bisericii, stâlpi și întărirea adevărului» ...«căpeteniile soborului apostolesc (οἱ τῆς ἀποστολικῆς ἁρμονίας ἑξαρχοί)... *căpetenii și principii* (ἑξαρχοὶ καὶ κορυφαῖοι) între apostoli», și adaoge că este cu dreptate ca acei apostoli să fie sărbătoriți într'o zi pentru *egalitatea demnității lor* (διὰ τὸ ὁμότιμον τῆς ἀσίας).³

În fața acestor dovezi contrare primatului, e imposibil să faci pe sf. Grigore de Nissa papist, pe câtă vreme nici apostolului Petru nu-i recunoaște vre-o putere mai mare în biserică, decum episcopului Romei. Totuș dl V. Pop își închipue că eu «vrând nevrând» trebuie să recunosc primatul în următoarele cuvinte ale sf. părinte: «Iesus Christos prin Petru a dat celorlalți *episcopi* cheia slujbelor cerești». Să examinăm ce exprimă acest text. Evident, el se referă la cuvintele Mântuitorului (Mat. 16, 19) rostite cătră Petru, dar subînțelegând și pe ceialalți apostoli: «Și-ți voi da cheile împărăției ceriurilor, și orice vei legă pe pământ va fi legat și în ceriu, și orice vei deslegă pe pământ va

¹ De Adventu Domini: «Petra vero fidei tanquam fundamentum, ut ipse Dominus ait ad principem apostolorum: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, super confessionem videlicet Christi, quia dixerat, tu es Christus filius Dei viventis» Cf. Launoy. Op. cit. pag. 106.

² W. Guettée, Papalitatea schismatică, pag. 155.

³ Alt laudatio S. Steph. Vezi și W. Guettée, op. cit. pag. 154. În Capadochia apostolii Petru, Iacob și Ioan aveau toți trei o sărbătoare într'una și aceeași zi, care urmă sărbătorii sf. Ștefan.

acelaș text biblic, ne spune lămurit că: «Ceeace se spune lui Petru, se spune apostolilor».¹ În acelaș fel se exprimă și fericitul *Augustin*, care consideră puterea cheilor ca o proprietate a bisericii și a tuturor apostolilor. Petru a primit cheile ca prin persoana unuia să se simbolizeze unitatea bisericii, iar nu ca o prerogativă, care implică un drept de jurisdicție asupra bisericii. Ceeace a dat *Christos* lui Petru, a dat și celorlalți apostoli, cum zice fericitul *Augustin*: «Ori ce, aceste chei le-a primit Petru, și Pavel nu le-a primit? Le-a primit Petru, iar Ioan și Iacob și ceilalți apostoli nu le-au primit? Au nu sunt aceste chei în biserică, unde în fiecare zi se iartă păcatele² de către superiorii cari au să administreze puterea cheilor?»³ Și alți părinți bisericești, ca *Firmilian*, *Ciprian*, *Ilarie de Pictavium*, *Ieronim* etc. interpretează în acelaș sens, contrar pretinsului primat jurisdicțional a lui Petru, cuvintele lui *Christos* dela *Mat. c. 16 st. 19*.⁴ Dar chiar când am admite că *Christos* numai prin Petru, nu și prin ceia-

¹ «Ideo Dominus, quod ante erat iudicii sui, dedit apostolis, peccata remittendi aequitatem: ne cito solvenda, diu ligata manerent. Denique audi dicendum: Tibi dabo claves regni coelorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelo, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelo... *Quod Petro dicitur, Apostolis dicitur*». S. Ambrosii, *Opp. ex editione romana. Parisiis 1603. Enarratio in psalmum 38. Tom. I. pag. 744.*

² «Numquid istas claves Petrus accepit et Paulus non accepit? Petrus accepit et Iohannes et Iacobus non accepit, et ceteri apostoli? Aut non sunt ista in Ecclesia claves, ubi peccata quotidie dimittuntur? Sed quoniam in significatione personam Petrus gestabat Ecclesiae, quod illi uni datum est, Ecclesiae datum est. Ergo Petrus figuram gestabat Ecclesiae, Ecclesia corpus est Christi». S. A. Augustini, *opp. ed. Maur. Parisiis. Sermo CXLIX. de verbis Act. tom. V., pag. 706.*

³ «Et cum ipse in se protulerit severissimae medicinae, sed tamen medicinae sententiam, veniat ad antistes, per quos illi in Ecclesia claves ministrantur». *Opp. tom. V, pag. 1359.*

⁴ Tot așa trebuiesc interpretate și celelalte texte, la cari face provocare d-nul V. Pop în favoarea primatului papal. (Vezi «Unirea» Nr. 38 din 1910). Dacă zice d. ex. *Tertulian*: «Aduțant aminte că Domnul lui Petru a dat cheile și prin el bisericii» — nici un om nepreocupat nu va găsi în aceste envinte un argument pentru primatul papal, fiindcă nu *papei*, ci bisericii, zice *Tertulian* că i-a dat *Christos* cheile prin Petru. Despre pretinsul episcopat al ap. Petru în Roma, *Tertulian* n'are nici o cunoștință. Afară de aceasta trebuie să cunoaștem și împrejurările între cari a spus cuvintele citate, căci «el în opunere cu gnosticii cari desprețuiau pe episcopi, succesorii apostolilor, precum și bisericile întemeiate de ei, zice numai că *Christos* a lăsat puterea cheilor lui Petru ca unui reprezentant al apostolilor, ca unui apostol, așadar apostolilor și prin ei bisericii, iar nu oricui și la cei ce se află afară de biserică» (E. Popovici *Ist. bis. București 1900. Vol. I, pag. 243*). *Tertulian* învăță că toți apostolii «sunt *pietri* și *fundamente*, pe cari ne zidim noi, fiind întemeiați, precum zice Pavel, pe temelie apostolilor». (*Adversus Marcionem. Cartea IV, cap. 39. Opp. ed. S. Semler, 1779. Tom. I, pag. 350*). Cu privire la cele citate din *Optat* din *Mileva* și din *papa Leo-cel-Mare*, vezi «*Papalitatea schismatică*» de *W. Guettée*, pag. 168—170 și 141—142. Încât privește textul din «*Aduțarea Cazaniilor*», el poate fi rostit și astăzi de pe amvonul oricărei biserici ortodoxe, căci nu conține nimic favorabil primatului papal.

laltă apostoli, a dat *episcopilor* cheia slujbelor cerești, ce ar rezultă de aici? Ar rezultă, că și episcopul din Roma, în rând cu ceilalți episcopi și deopotrivă cu ei, a primit dela Petru puterea cheilor. Atunci cum stăm cu primatul papal? Aș dori să cunosc mai amănunțit logica concluziunii acelora, cari în citatele cuvinte ale sf. Grigore de Nissa găsesc confirmat primatul jurisdicțional *al papei*, la care sf. părinte nici măcar aluziune nu face.

3. Să întrebăm și pe *sf. Ioan Gură de aur*, cum tâlcuște cuvântul «piatră», căci el e tare în Scripturi și ne va ști lumina și pe noi. E destul să citez numai câteva texte din scrierile acestui sf. părinte, ca să ne convingem, că el dă cuvintelor lui Christos dela Mat. 16, 13—19 o interpretare contrară exegezei papiste. D. ex. în omilia 54, la ev. Matei zice: «Și eu îți zic ție, că tu ești Petru, și pe această piatră voi zidi biserica, adecă: pe *credința mărturisirii* (τῆ πίστεως τῆς ὁμολογίας lat. super fidem confessionis)».¹ Într'alt loc zice: «Căci celce a zidit biserica pe *mărturisirea* aceluia (Petru), astfel a întărit-o pe ea, ca nici mii de pericole și nici mii de morți să nu o poată biruî».² Tot asemenea: «Când a zis lui Petru: fericit ești Simon, fiul lui Iona, și i-a promis că temelile bisericii pe *mărturisirea* aceluia vor fi așezate».³ Deși aceste tâlcuiri sunt clare pentru celce vrea să le înțeleagă, totuș se face abuz de numele acestui sf. părinte, în chestia primatului papal.⁴

4. *Palladin*, un învățacel și totodată biograful sf. Ioan Gură de aur, e întru toate de părerea marelui său dascăl: «Dar voi cine ziceți că sunt eu? Nu răspund toți, ci singur Petru, dar interpretând cugetul tuturor: Tu ești Christos Fiul Dumnezeuului celui viu. Mântuitorul aprobând exactitatea acestui răspuns, s'a pronunțat zicând: Tu ești Petru, și pe această piatră, adecă: pe această «*mărturisire*» etc.»⁵

5. Nu mai puțin lămurit se exprimă și *sf. Ciril din Alexandria*, că Christos a numit piatră *credința neclătită* pe care a mărturisit-o Petru și pe care s'a zidit biserica, încât nu poate să cadă și nici porțile iadului nu o pot biruî.⁶ Pe ereticul Nestorie

¹ Ioannis Chrysostomi, Opp. omnia. Ed. Montfaucon. Hom. LIV, 2 in Matth. tom. VII, pag. 548.

² ὁ γὰρ τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ οἰκοδομησας Hom. LXXXII, 3 in Matth. Montf. t. VII, pag. 786.

³ τὰ θεμελίᾳ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς ὁμολογίας αὐτου καταθήσεσθαι* In ep. ad Gal Comment. I, 1. Montf. tom. X, pag. 657.

⁴ Asupra unui text din scrierea sf. Ioan Gură de aur «Despre preoție», considerat ca argument în favoarea primatului lui Petru («Unirea» Nr. 38, pag. 318, ex. 1910), voi reveni mai târziu, în legătură cu interpretarea locului dela ev. Ioan 21, 15—18.

⁵ Vita S. Iohannis Chrysostomi. Ed. Emer. Bigotii. Luteciae Parisiorum 1680, pag. 185.

⁶ Dialog. de Trinit. IV; In Is. 44, 23.

il sfătuește sf. părinte (ep. 6) să nu lupte în contra bisericii «în contra căreia și porțile iadului sunt neputincioase. Tu știi — îi spune — câte încercări a avut să îndure, și totuș nimenea n'a fost în stare să o biruiască, fiindcă ea este zidită pe *piatra credinții*. În decursul certelor trinitare și christologice adeseori găsim la părinții bisericești răsăriteni analogia ori mai bine zis antiteza, că apostolii, deși *sunt între sine egali* — ca persoanele dumnezeiești — în ce privește demnitatea, totuș nu sunt de o ființă, ca acestea. Astfel zice și sf. Ciril din Alexandria (ep. 17): egalitatea în demnitate (*ἰσοτιμία*) încă nu împreună naturile. Petru și Ioan au avut *aceiaș demnitate* (*ἰσοτιμοὶ ἀλλήλοις*), ca apostoli și învățăcei ai lui Iisus, dar nu unul, ci doi.

6. Fericitul *Teodoret din Cir*, un însemnat comentator al sfintelor Scripturi, ne spune că: «chiar din acea cauză a lăsat Christos Domnul nostru să se clatine și să greșească cel dintâi dintre apostoli, a cărui *mărturisire* o așezase ca bază și fundament al bisericii, ca să ne învețe două lucruri: să nu ne prea încredem în noi înșine și să întărim pe cei ce se clatină.¹ Într'alt loc zice, că Christos prin cuvintele: «pe această piatră voi zidi biserica mea» a confirmat *mărturisirea de credință* pe care o făcuse Petru.² Și acest scriitor bisericesc învață apoi, că apostolii, ca fundamente ale bisericii, sunt egali între sine.

7. *Anastasiu Sinaitul* se exprimă simplu, că Christos *pe credință* a zidit biserica, încât porțile iadului nu o pot birui. Asemenea: auzi ce zice piatra cea din capul unghiului, fundamentul tare și neclătit — Christos: pe această piatră voi zidi biserica mea, adecă ea a fost zidită *pe fundamentul credinții* prorocilor și a apostolilor, cari au fost cei mai buni lucrători ai celui mai înțelept arhitect.³

8. Și sf. *Maxim Mărturisitorul*, care a petrecut timp îndelungat în Roma și la care se provoacă cu plăcere papiștii în interesul primatului papal, zice (ep. 13) că: omul credincios este zidit pe acea *mărturisire* evlavioasă, în contra căreia gura ereticilor, ca niște porți deschise ale iadului, este neputincioasă.

9. Cel din urmă părinte bisericesc răsăritean, marele dogmatist sf. *Ioan Damaschin*, nu face altceva decât reasumă interpretarea pe care cei mai mulți înaintași ai săi o dau cuvintelor lui Christos dela Mat. 16, 18. El zice: «Aceasta este acea *credință* tare și neclătită, pe care s'a zidit biserica ca pe o *piatră*, dela care (piatră) și tu (Petre) cu dreptul ai primit numele. În contra acesteia vor da asalt porțile iadului, gurile ereticilor, or-

¹ Epist. LXXVII ad Eulaliū Ep.

² Epist. CXLVI ad Ioannem Oecon.

³ In Hexaem. lib. 2, 8.

ganele demonilor, dar nu o vor birui». ¹ Acest părinte bisericesc în lucrarea sa: «Expunerea acurată a credinței ortodoxe, Ἐκθεσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως», ne dă așazicând bilanțul cugețării timpului patristic în domeniul dogmelor bisericii vechi; dar înzadar vom căută în această merituosă lucrare dogma despre primatul jurisdicțional și despre autoritatea infalibilă a papilor, căci nu vom găsi-o. Din contră, vom găsi în scrierile acestui sf. părinte învățătura înaintașilor săi, că toți cei doisprezece apostoli ai Domnului au fost egali în atribuțiunile lor primite dela Christos. El seamănă pe cei doisprezece apostoli cu o liră a Duhului sfânt, care are 12 coarde, și apoi zice: «dar nici Petru singur, nici Andreiu, nu este acea liră cu 12 coarde a Duhului, ci numărul întreg al apostolilor... Iar de ar zice cineva, că cel născut în Betsaida, fiul lui Iona, care a murit moarte de martir în Roma sub Nero (Petru), ar fi acea liră, *unul ca acela ar fi un mincinos*». ²

Cu aceasta categorică sentință, rostită asupra celorce atribue sf. apostol Petru și pretinșilor săi urmași un primat de jurisdicție și de autoritate infalibilă în biserică, se încheie doctrina timpului patristic din răsărit cu privire la chestia ce o discutăm.

10. În deplină conformitate cu această interpretare, pe care majoritatea părinților bisericești o dă cuvintelor lui Christos: «și pe această piatră voi zidi biserica mea», ne învață biserica ortodoxă și astăzi în *cărțile ei liturgice*, că: «pe unul (Petru) l-a fericit și l-a chemat Piatră, asupra căruia zice că a întărit biserica, adecă asupra *mărturisirei* lui»... «pe *piatra teologiei* tale a întărit Stăpânul Iisus biserica neclătită, întru carea apostole Petre pe tine te slăvim»... «pe temeiul *credinții* sufletele credincioșilor le-ai zidit» etc. etc. ³ Cărțile noastre liturgice se explică ele pe sine; de aceea nu este o procedură corectă să rupi câteva cuvinte din contextul în care se găsesc, și apoi să le interpretezi unilateral introducând în ele idei, pe cari nu le au. ⁴ Atributele, cari se dau

¹ Opera omnia. Ed. Mich. Lequien, Parisii 1712, De transfig. Domini c. VI tom. II. pag. 795.

² Opp. cit. De trisagio epist. tom. I. pag. 491. Vezi și Ios. Langen: Iohannes von Damaskus. Gotha 1879.

³ Mineiu pe Iunie 29.

⁴ De ex. dl V. Pop crede că în cuvintele următoare, cuprinse în rugăciunea de iertăciune la morți: «Stăpâne mult îndurate Doamne Iisuse Christoase Dumnezeuul nostru, carele pe verhovnicul învățăcelilor și apostolilor tăi Petru ai zidit biserica ta și i-ai dat lui cheile împărăției cerurilor» — s'ar recunoaște lui Petru un primat de jurisdicție asupra bisericii, cum ceialalți apostoli nu l-ar fi avut. Dacă ar fi cetit ori ar fi meditat fără preocupăție și asupra cuvintelor imediat următoare celor citate: «și cu darul tău ai voit a se da lui și *celoralalți apostoli toată puterea* ca să fie legate și în cerin, câte de dânșii s'au legat» etc. (Molitvelnic. Sibiiu 1874 pag. 446) — atunci trebuia să vadă că nu i-se atribue lui Petru ceva ce nu ar fi avut și ceialalți apostoli, ba și «smeritul și nevrednicul rob» care cetește acea rugăciune, își atribue șiieși ceea ce s'a dat de Christos lui Petru și celorlalți apostoli.

în textele liturgice ale bisericii noastre apostolului Petru și unor episcopi ai Romei venerați ca sfinți, nu au caracterul de a le recunoaște un primat de jurisdicție asupra bisericii întregi, ci ele sunt numai *laude*. Aceasta se vede de acolo, că asemenea laude se aduc și altora dintre apostoli și dintre sfinții bisericii, fără ca să credem că și acestora li-s'ar atribui câte un primat de jurisdicție. Ori, dacă papiștii voesc să fie consecvenți, atunci din aceleași premise ar trebui să scoată aceleași concluziuni: din faptul că aceleași laude ca lui Petru și unor episcopi romani se dau și altora dintre apostoli și episcopi, ar trebui să concludă cu consecvență logică că și aceștia au fost înzestrați cu atribuțiunile ce le pretind pe seama celor dintâi.¹

(Va urma).

Dr. Nicolae Bălan.

PRINCIPIILE ORTODOXIEI.

După *Dr. Wladimir Guettee.*

ARTICOLUL IV.

Noi am privit ortodoxia în principiile credinței sale, ale moralei și ale ocârmuirii sale; în raporturile ei cu statul.

Vom examina acum, cari sunt legăturile ei cu știința? Se știe, că în occident e declarată lupta între știință și creștinism, așa după cum este el înfățișat din partea Bisericii romane, și mai ales între știință și Biserică.

Pentru care cauză? Pentru că știința e oare în stare să ridice adevărate obiecțiuni contra dogmei creștine? sau poate din cauză, că aceasta dogmă este înfățișată din partea Bisericii romane în astfel de condițiuni, încât aceste obiecțiuni devin posibile?

Noi suntem convingși, că lupta dintre știință și creștinism n'ar exista, dacă Biserica romană — în loc de a fi micșorat dogma până la propozițiile unei doctrine filozofice, ar fi lăsat-o în toată maiestatea simplicității sale dumnezeiești.

Teologia scolastică din Biserica romană a năbușit dogmatica și morala creștină sub un grozav amestec de chestiuni secundare adesea ridicule. Dogma eră identificată cu aceste întrebări, și ceeace eră fals și greșit în acestea, se resfrângea asupra dogmelor însăș. Să dăm câteva exemple.

Dogma fundamentală a creștinismului este Trinitatea dumnezească. Aceasta dogmă este o taină (mister) și ca atare tre-

¹ Cu altă ocaziune am dovedit, că atributele date lui Petru și unor episcopi romani, se dau și altora dintre apostoli și dintre episcopii bisericii vechi. Vezi «Rev. Teol.» a. III. pag. 365—370.

bue și prezentată, prin urmare ca neînțeleasă, și în afară de domeniul inteligenței omenești. E dator cineva să dovedească simplaminte, că ea a fost revelată; că are de bază cuvântul lui Dumnezeu păstrat cu credință de către societatea creștină dela începutul său; că nu poate omul să se încumete a o explica; că ea trebuie să se admită așa, după cum a fost dată.

Biserica romană a voit să *explice* dogma, ca-și-când ea ar fi priceput-o. Sub pretext, că răspunde anumitor erezii, ea s'a încurcat în întrebări neînțelese de minte asupra relațiilor dintre *personalitățile divine*, sau cum zicea așa de potrivit autorul ascuns sub numele Dionisie-Areopagitul, relațiunile dintre *numele* (plur.) *divine*. Biserica romană a voit așa dară să explice ceea ce în de comun se numește *persoană* în Trinitate, ca-și-cum s'ar putea explica *persoana* fără de a explica misterul însuși. În chipul acesta a fost ea împinsă să considere ca o dogmă descoperită aceasta opiniune: *că Duhul sfânt purcede dela Tatăl și dela Fiul*.

Aceasta însemnă că ea înțelegea nu numai ceea ce este *personalitatea* în Trinitate, ci și ce este *purcederea* și cari sunt relațiunile *esențiale* între persoanele sau numele divine.

În realitate ea nu înțelegea nimic din toate acestea. Nu numai că o Biserică particulară, ca și Biserica romană, n'a fost însărcinată să le explice, dar nici chiar societatea întreagă, adecă *Biserica sobornicească* însăș n'a primit o asemenea misiune. Misiunea, ce a primit-o, a fost să păstreze dogma revelată, *Trinitatea*; și dacă, pentru a vorbi — ea a fost obligată să se folosească de expresiuni omenești, s'a îngrijit să spună, că aceste expresiuni nu erau în stare să dea înțelesul adevărat despre lucruri, pe cari omul nu le poate pricepe. Prin urmare s'au folosit de ele — în lipsa altora mai bune, mai apropiate obiectului, și numai pentru apărarea dogmei însăș contra întreprinderilor ereticilor, cari voiau să o nimicească și să o denatureze prin pretinsele lor explicări și rătăcirii.

Biserica ortodoxă n'a imitat Biserica romană; ea a chiar respins cu dispreț și indignare închipuirile ei privitoare la Trinitate; și a păstrat numai însăș dogma și expresiunile revelate — ce se rapoartă la ea.

În acest mod, ortodoxia poate spune întotdeauna științei care ar voi să atace Trinitatea: tu ataci un lucru, pe care nu-l înțelegi, care este afară de competența ta; tu nu poți să o ataci, decât părăsind însuși principiul tău fundamental, care constă în a nu primi decât ce-ți dovedește observațiunea și experiința; în a nu respinge decât ceea ce ți-s'a demonstrat de fals. În ce mod să se dovedească falsitatea unui lucru neînțeles?

Biserica romană având voința să *explice* Trinitatea, are cineva tot dreptul să-i ceară dovedirea a ceea ce se numește *persoană* în Dumnezeu, a relațiilor esențiale, cari există între persoane; are prin urmare tot dreptul să-i ceară însaș explicarea dogmei; și deoarece ea nu poate să o dea, dă dreptul adversarilor săi să susțină, că dogma ei este contrară rațiunii și absurdă și nu numai mai presus de rațiune.

Asupra mai multor altor dogme poate cineva face aceleași judecăți; cu atât mai multă rațiune se pot face cu privire la dogmele cele noi, pe cari ea le-a proclamat și cari n'au nici o rădăcină în tradițiunile societății creștine universale, ca bunăoară dogmele: Concepțiunea-Imaculată și Infalibilitatea papală. Prin aceste dogme din curată fantasmă, și prin anumite hotărâri relative la dogmele cele vechi, Biserica romană a ajuns în situația să fie luată în răs de cătră știință. Ceea ce s'a și întâmplat și ceea ce a dat naștere la lupta, care există astăzi în occident, între știință și creștinismul pe care îl prezintă Biserica romană.

Teologii au mai adaus încă la dificultățile ridicate contra ei, prin faptul, că au întins domeniul credinței dincolo de marginile adevărate. Nu arareori întâlnești, după enunțarea unor anumite teze teologice, aceasta expresiune: *Aceasta aparține credinței*. Acelaș lucru este în oare cari chestiuni de morală: aceasta zic ei, *este un păcat de moarte*, cașicând greșala n'ar fi în proporțiune cu o mie de împrejurări, cari o însoțesc și cari nu's cunoscute decât de Dumnezeu, singurul martor al simțemintelor inimii omenești, unicul judecător prin urmare al gravității greșelii.

Biserica ortodoxă, în virtutea principiului său: de a păstră dogmele fără de a le adauge ceva, fără de a schimbă ceva din ele; de a le propune spre credință așa, cum au fost descoperite, fără de a încercă să le explice; nu poate avea nici o desbatere cu știința și nu are nici să se teamă de descoperirile științifice. Necompromițându-se prin dogme fantastice, sau explicări cari nu lămuresc nimica; ne ieșind nici-când din domeniul său, care-i superior ori cărei încercări a inteligenții omenești, ea nu poate bănui descoperirile științifice și nu vede în ele nici un fel de pericol pentru depozitul dumnezeesc, care i-s'a încredințat. Domeniul său e determinat cu claritate; ea n'are să se preocupe de ceea ce se petrece în afară de acest domeniu, și ea știe, că în caz că falșii savanți voiesc să dea năvală asupra acestuia, ei vor fi osândiți în numele chiar al principiilor fundamentale ale științei.

Se poate zice că clerul roman sau occidental se teme de știință și arată tendință de dispreț față de ea.

Clerul ortodox nu poate avea atari dispozițiuni; el e dator să îndrăgiască știința și membrii săi cei mai inteligenți doresc

acel timp, când împrejurările vor permite preotului să-și ocupe primul loc în știință și filozofie. Atunci înrîurirea lui socială va câștiga și va face imposibilă acea sectă ridiculă, care reproduce contra creștinismului ortodox obiecțiunile ce le-a învățat în occident și cari nu pot avea vr'o valoare, decât îndreptate împotriva Bisericii romane și a creștinismului, așa cum l-a făcut ea.

E bine și foarte folositor lucru să se scoată în relief, în ortodoxie, aceasta opiniune absolut adevărată: că ortodoxia în loc să se teamă de știință, o iubește și o încurajază; că știința n'are să se certe cu ortodoxia; că ea poate să se agite și să caute în toată libertatea să pătrundă toate secretele naturei; ea nu va întâlni în cale ortodoxia închizându-i trecerea; ea nu va întâlni-o decât doară în ziua, în care voind să treacă peste limitele inteligenții, ea îi va cere dogmele sale pentru a se lumina asupra chestiunilor transcendente, cari ies din domeniul naturei.

Nu există, decât o chestiune, cu privire la care ortodoxia și știința, reprezentată de savanți mai mult sau mai puțin solizi și luminați — pot intra în luptă: aceea este *întrebarea istorică* despre originea creștinismului. Asupra acestui punct, ea e sigură de învingere. O societate religioasă care trăiește 19 veacuri, a căreia existență este una și neîntreruptă, n'are decât să-și ridice glasul pentru a încurcă pe preinșii savanți, cari se acață de oarecari texte neînsemnate — pe cari nu le înțeleg, de anumite date generale, a căror exactitate și valoare ei nu sunt în stare să o controleze.

Mărturia permanentă a ortodoxiei are cu totul altă valoare științifică, decât o muncă de veghieri, confusă și cu necesitate ne-completă.

Adaugem, că apărătorii Bisericii ortodoxe pot răspunde fără greutate adversarilor lor — în afară de însemnata și măreața mărturie a sa de nouăsprezece veacuri și să le documenteze, că nu sunt adevărați savanți și că n'au nici un drept să vorbească în numele științii.

După revista ortodoxă «L'union Chrétienne» vol XXI. 1880, Nrii de pe August, Septembrie, Octombrie, Noiembrie, și vol, XXII. 1881 Nro de pe Februarie.

I. Beletă.

Ferește-te de aceia, cari sub pretext că explică natura, răspândesc învățături lipsite de mângăiere, cari răstoarnă, zdrobesc și calcă în picioare tot ceea ce este sfânt pentru omenire; cari răpesc celor loviți de dureri cea din urmă mângăiere, bogaților și celor puternici singurul frâu al patimilor, cari înădușă în inimi glasul conștiinții și cu toate acestea se laudă a fi binefăcătorii omenirii. Ei zic că adevărul nicicând nu poate fi omenilor spre stricăciune. Dacă aceasta așa este, atunci ei înșiși dovedesc că pe partea doctrinelor lor nu se găsește adevărul.

I. I. Rousseau, Emile III.

INVOCAREA DUHULUI SFÂNT ÎN ACTUL TRANS-SUBSTANȚIAȚIUNEI LA SFÂNTA EUHARISTIE.

— Studiu liturgic. —

(Sfârșit).

III. Invocarea Duhului sfânt în actul transsubstanțiației la sfânta Liturgie.

Înainte de a trece la tratarea acestui obiect de discuție între cele două biserici, ortodoxă și latină, să vedem ce înțelege biserica ortodoxă sub Invocarea Duhului sfânt în actul transsubstanțiației la St. Liturgie.

Sub Invocarea Duhului sfânt (Epiklesis) în actul transsubstanțiației biserica ortodoxă înțelege: complexul acțiunilor și rugăciunilor săvârșite de preot la Sf. Liturgie pentru săvârșirea tainei sfintei Cuminecături, adică pentru prefăcerea, transsubstanțiarizarea pâinei și vinului în corpul și sângele lui Iisus Christos spre iertarea păcatelor celor ce cu vrednicie se vor împărtăși din acest sacrificiu fără de sânge.

După doctrina și ritualul bisericii ortodoxe în actul acesta deosebim două părți: una *istorică* și alta *strict sacramentală*, formând însă ambele o singură lucrare și nedespărțită, dar așa, că la caz de necesitate mare, partea strict sacramentală este suficientă pentru săvârșirea tainei, întocmai cum e valid și Botezul săvârșit tot din necesitate, numai pe scurt, adică prin executarea numai a formei, deci fără rugăciunile premergătoare și următoare formei.

Partea istorică se începe cu rugăciunea: Cu aceste fericite puteri... și se termină cu învitarea: Beți dintru acesta toți... Amin, iar partea strict sacramentală se începe la Sf. Vasile cel Mare cu mandatul lui Iisus Christos: Aceasta să faceți întru amintirea mea..., iar la Sf. Ioan Gură de aur: Aducându-ne aminte dară de această poruncă mântuitoare... și se termină la ambii cu: Prefăcându-le pre ele cu Duhul Tău cel Sfânt. Amin, Amin, Amin.

În partea istorică după Liturgia Sf. Vasile cel Mare încă deosebim două părți: partea primă, în care pe baza Testamentului vechiu se face amintire despre actele economiei divine săvârșite înainte de întruparea lui Iisus Christos, și partea a doua, aflătoare și în Liturgia Sf. Ioan Gură de aur, în care pe baza Testamentului nou se face amintire despre actele economiei divine săvârșite de însuși Iisus Christos după întruparea sa (partea aceasta a fost partea sacramentală la instituirea misterului prin Iisus Christos).

Partea strict sacramentală este ceea ce numim noi la Sf. Liturgie în actul transsubstanțiațiunii Invocarea Duhului Sfânt, ἐπίκλησις τοῦ ἁγίου πνεύματος, epiclesis, epiclesă.

Premise acestea, să vedem mai întâi, care este înțelesul invocării Duhului Sfânt în Liturgiile bisericeii orientale după

5. Interpretarea bisericeii romano-catolice.

În scopul acesta vom arăta mai întâi interpretarea unui teolog latin și apoi a unui teolog greco-unit rom. Fiindu-ne însă spațiul foarte restrâns, interpretările ambilor le vom reproduce numai în extras.

Iată ce zice în privința aceasta teologul latin Katschthaller o. c. vol. IV:

Au greșit grecii în privința formei Sfintei Euharistii, că *nu* atât cuvintele: *Acesta e corpul meu*, și: *Acesta e sângele meu* efectuesc sfințirea, ci rugăciunea ce urmează: *Și fă adevărat pâinea aceasta onorat corpul Christosului Tău*, și: *Iar ce este în potirul acesta onorat sângele Christosului Tău*.

Ba nici teologii greci nu sunt de o părere în privința efectului cuvintelor acestora. Unii zic, că preotul rostește cuvintele acestea numai ca citațiuni și pentru aceea nu au puterea de a prefăce pâinea și vinul; alții zic, că transsubstanțiațiunea se face cu aceleași cuvinte, cu cari Christos la Cina cea din urmă a sfințit, și cari deși în faptă de mult au fost rostite, dar în efectul lor au rămas; alții iarăși, declară că e necesară invocarea Duhului sfânt, pentruca cuvintele evanghelice să se valideze, și în fine alți greci conced, că cuvintele evanghelice contribue la sântire, dar în sine nu sunt suficiente fără aceasta invocare la prefăcere.

La conciliul din Florența episcopii grecești au dat următoarea explicațiune epiclesei lor: «Am zis, mărturisim, că prin cuvintele acestea: *Acesta e corpul meu*, se prefăce sfânta pâine în corpul lui Christos, dar apoi precum și voi ziceți: *Du prin mâna sfânt îngerului tău acestea pe sublimul tău altar*, așa și noi ne rugăm zicând, că Duhul Sfânt să se pogoare asupra noastră și să prefacă pâinea aceasta în onorat corpul Christosului său și să prefacă darurile acestea cu Duhul său cel sfânt ca să fie celor ce se vor cuminecă spre curățirea sufletului, spre iertarea păcatelor și nu spre judecată sau spre osândă»; deci după unii nici când n'a fost vre-o deosebire între greci și latini în privința aceasta și astfel în epiclesă nu cer sfințirea pâinei, ci împărțirea cu cuviință cu sacramentul, pentruca celce se cuminecă, să se împărțășească din rodirile aceluia.

Eroarea grecilor de azi, zice mai departe Katschthaller, o au împărțășit și unii teologi latini, ca *Duns Scotus* și alții, cari zi-

ceau, că începând dela cuvintele «*pridie quam pateretur*» până la terminarea sfințirii tot cuvântul, deși nu esențialmente, dar într'atâta e de necesar la forma sfințirii, încât dacă le-ar omite cineva, sfințirea ar fi fără efect; ei cred anume, că și la Cina cea din urmă, Christos nu atât prin cuvintele rostite, ci mai mult prin decisiunea internă a voinței sale a prefăcut pâinea, prin binecuvântare și mulțămire; astfel de vederi au avut încă *Durandus Ambrosius Catharinus, Toutte* și alții, iar luteranul *Bucer* a afirmat, că cuvintele: *Acesta e corpul meu, acesta e sângele meu*, nici întrucât le-a rostit Christos, nici întrucât le rostește preotul liturgisitor, nu contribuie la prefacere, pentrucă Sf. Scriptură nicăiri nu învață, că cuvintele acestea ar fi necesar să se rostească; Domnul a demandat numai să frângem pâinea și să o mâncăm, dar nu și aceea, ca să zicem preste pâne: *Acesta e corpul meu*.

Cum explică afirmativ biserica grecească după Katschthaller epiclesa din Liturgiile sale și cum interpretează Catechismul Roman cuvintele lui Iisus: *Acesta e corpul meu*, am văzut în cap. II, al acestui tractat; deci aci mai notăm numai afirmațiunea lui Katschthaller, că rugăciunile ce premerg și celece urmează cuvintelor lui Iisus: *Acesta e corpul meu*, nu se țin de esența sacramentului, ci sunt prescrise de biserică numai pentruca să ilustreze mai bine lucrul din cestiune și pentruca să ne aducă aminte mai bine de iubirea lui Christos, și că sfinții părinți și cuvintele acestea a lui Iisus le numesc câteodată: învocațiune.¹

Să vedem acum, cum interpretează epiclesa aceasta unul dintre teologii bisericii grecești unite cu biserica rom-cat. În scopul acesta vom da un extras din opul ritualistului *Ioan Boroș: Ritualul sau explicarea riturilor sacre ale bisericii grecești catolice, op aprobat de episcopia Lugosului Lugos 1881 pag. 146—153*, la care mai putem alătură pe *Dr. Isidor Marcu: Liturgica, Blaj, 1906, pag. 258*, carele observă într'o notă, că interpretarea bisericii ortodoxe provine mai întâi dela Teodor episcopul Antidei în Pamfilia (sec. XII), pe care l-a urmat apoi Nicolau Cabasila (sec. XIII), Simeon Tesaloniceanul (sec. XV) și Irimie, patriarhul Constantinopolei (sec. XVI), iar ca doctrină a formulat-o Petru Movilă, arhiepiscopul Kievului (sec. XVII) în cartea sa: *Mărturisirea ortodoxă*, care a fost primită de carte simbolică a bisericii ortodoxe în sinoadele patriarhilor din Ierusalim și Constantinopole la anul 1672.

¹ Alte isvoare privitoare la interpretarea ce o dă Epiclesei biserica latină, pelângă cele enumerate de Katschthaller în opul citat, să se vadă:

Daniel: *Codex Liturgicus*, Tom. IV. Lipsiae, 1853 pag. 69, 411 și 572; apoi W. Guettée: *Papalitatea eretică*, trad. de Saffirin, Râmnicul Vâlcei, 1885 și idem *Expunerea doctrinei bis. ortod.* trad. de episc. Iosif, Huși, 1875.

Anticipăm, că interpretarea bisericeii unite este aceeași, ca și interpretarea bisericeii latine; lucru de sine înțeles. Iată ce zice Boroș:

Consacrarea este partea cea mai însemnată a sfintei Liturgii, deoarece în aceasta se împlinește acea acțiune dumnezească, în care precum la Cina cea de taină, așa și la altar cu puterea cuvintelor dumnezești se preface pâinea și vinul în corpul și sângele lui Iisus Christos și se împlinește renoirea sacrificiului Crucii prin mijlocirea acțiunii omenești a preotului.

Consacrarea aceasta se introduce prin aceea, că preotul mai întâi face amintire despre «istoricul cinei de taină», pentruca să arete, că nu numai acțiunile, ci însuș sacrificiul ce se va împlini la altar este sacrificiul euharistic așezat de Christos la Cina cea de taină.

Actul consacrării se îndeplinește prin cuvintele: *Luafi mâncăți*, prin puterea cărora însuș Christos cu puterea sa dumnezească preface pâinea și vinul în corpul și sângele său, ceace și poporul mărturisește prin răspunsul: *Amin*; cuvintele acestea se rostesc cu glas mare, pentruca cei de față să cunoască, că prin ele se împlinește sacrificiul euharistic. În urmă ca o complinire a acțiunii dumnezești preotul exclamă: *Ale Tale dintru ale Tale*, pentru de a arătă, că aduce sacrificiul împlinit Tatălui ceresc, iar poporul în buna credință, că sacrificiul oferit este bine primit de Tatăl ceresc, cântă: *Pre Tine Te lăudăm*.

Deoarece Duhul Sfânt încă a conlucrat la complinirea mântuirii noastre și Lui se atribue împărțirea puterii sacramentale, biserica și la împlinirea sacrificiului euharistic a așezat, ca după terminarea lucrării dumnezești, prin carea proprie se împarte virtutea sacramentală, cu invocarea Duhului Sfânt în forma de rugăciune să se dea expresiune nu numai lucrării Duhului Sfânt, ci și votului bisericeii, al preotului și al credincioșilor — atât pentru împărțirea darului sacramental — deja prin acțiunea divină împărțit — cât și pentru arătarea efectului acelu dar, în toți cei ce se vor împărțși cu acela.

Și cumcă acest înțeles ar avea invocarea Duhului Sfânt aici, afirmă, «că preotul se roagă zicând: *Încă-ți aducem ție acest sacrificiu... cerem și ne rugăm*, ca și cum ar zice: de și Tu Doamne! prin lucrarea ta ai deplinit acest sacrificiu, — totuș noi încă cutezăm ați aduce acela, cerând și rugându-ne cu umilință, ca pentru neputințele noastre să nu împedeci lucrarea Duhului Sfânt, ci fiind darurile deja trupul și sângele lui Christos, fă ca acele și întru noi să se arete ca atare, spre a nu ne servi spre deju-decare», iar «credincioșii își împreună rugăciunile lor cu a preotului» cântând: «Și ne rugăm Ție Dumnezeuul nostru», ca și cum

ar zice: «măcar că recunoaştem Doamne! că în sf. daruri eşti de faţă, pentru care te şi laudăm şi te binecuvântăm: totuşi ne rugăm Ție, ca să trimiți darul Spiritului Tău în noi şi peste aceste daruri».

Apoi încheie: «În vechime eră datina, ca sub timpul invocării Spiritului Sf. tot poporul își extindea mâinile, ca astfel prin semne externe să mărturisească simțul lor intern».

Cu acestea trecem la combaterea acestei interpretări, greșite, arătând:

6. Interpretarea bisericeii ortodoxe.

Mandatul lui Iisus Christos dat la Cina cea de taină învățăcelilor săi și prin ei următorilor lor în preoție: *Aceasta să faceți întru amintirea mea, nu* se înțelege la cuvintele rostite de el tot atunci: Luați, mâncați, beți: Acesta este corpul... sângele meu, prin cari Iisus Christos, precum am văzut în Cap. II., numai a proclamat sacramentul și arătând la scopul lui, l-a predat apostolilor săi spre mâncare și beaură întru iertarea păcatelor, — *ci la binecuvântarea* pâinei și a vinului din partea lor și a următorilor lor pentru prefacere în corpul și sângele său și împărțiră credincioșilor în acelaș scop, adevă spre iertarea păcatelor.

Foarte logic se exprimă în privința aceasta Sf. Vasile-cel-Mare în Liturgia sa când zice după Sf. Scriptură: «În noaptea întru care s'a predat pentru viața lumii, luând pâne în sfintele și preacuratele sale mâni și arătându-o Ție, Dumnezeu și Tată, și mulțămind, *binecuvântând, sfințind* și frângând a dat sfințiilor Săi învățacei și apostoli zicând: Luați mâncați, acesta este corpul meu, carele se frânge pentru voi spre iertarea păcatelor; asemenea luând și potirul, și umplându-l cu fructul viței, mulțămind, *binecuvântând, sfințind*, a dat sfinților Săi discipuli și apostoli zicând: Beți dintru acesta toți, acesta este sângele meu a Legii cei noue, carele pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor».

Conform logiceii corecte *nimeni nu poate afirmă, că cuvintele: Acesta este corpul meu, ar constitui forma sacramentului, căci fără prefacerea pâinei și vinului mai nainte în corpul și sângele lui Iisus Christos prin binecuvântare și sfințire, nici nu ar fi fost pentru ce se roșt.* Apoi dacă, precum am arătat mai nainte, cuvintele acestea nici chiar în gura lui Iisus Christos nu se potrivesc pentru prefacerea darurilor, cu atât mai puțin se potrivesc în gura preotului liturgisitor, carele nu săvârșește taina în persoană (lucru cu neputință), ci numai în numele lui Iisus Christos și nu în numele său. Deci concluziunea Catehismului Roman: «Pentru că așa se vede, astfel trebuie în-

teles, ca și când ar fi zis: luând pânea, o binecuvântă, zicând: Acesta e corpul meu», ca nelogică cade.

Tot așa cade, tot din cauza aceasta, și acuza ce o ridică Katschthaller în contra orientalilor, că aceștia nu recunosc de formă a sfintei Euharistii cuvintele acestea, ci invocarea Duhului Sfânt urmată de rugăciunea adresată lui Dumnezeu Tatăl: Și fă adecă pânea... vinul acesta... corpul... sângele Christosului Tău... cu Duhul Tău cel Sfânt. Amin.

Că unii teologi zic, că Iisus Christos a instituit Sf. Euharistie prin cuvintele: *Luati mâncăți, acesta este corpul meu*, o zic pentru că subînțeleg aci per eminentiam binecuvântarea însoțită de intențiunea prefacerii, care împreună cu rostirea cuvintelor acestora pentru proclamarea și arătarea scopului sacramentului formează o singură lucrare și nedespărțită, constituind însă forma sacramentului strict binecuvântarea. Deci pe nedrept se provoacă Katschthaller în privința aceasta și la Sf. Părinți și precum am văzut mai înainte, în special la Ioan Damascen.

Că au fost și autori greci, cari nu au fost de o părere în privința puterii sacramentale a cuvintelor: *Acesta e corpul meu*, după oricare ritual, se poate; dar de aceea au fost și între autorii latini, și noi fără hesitare ne alăturăm la aceia, fie greci, fie latini, cari cu drept cuvânt susțin, că forma sacramentului Euharistiei o formează binecuvântarea însoțită — la Iisus Christos — de intențiunea prefacerii prin cuvinte nouă necunoscute expres din S. Scriptură și la Sf. Părinți de *invocarea Duhului Sfânt însoțită de rugăciunea adresată lui Dumnezeu Tatăl: Și fă adecă pânea aceasta corpul... Christosului Tău... cu Duhul Tău cel Sfânt. Amin.*

Apoi provocarea, că episcopii greci dela consiliul din Florența, cu excepțiunea episcopului Marc din Efes, au primit interpretarea bisericii romane cu privire la forma Euharistiei, nu poate fi luată în considerare, deoarece conciliul acesta a fost convocat în mod ilegal, și aceia au primit interpretarea romană numai siliți de forța majoră, de împăratul, din considerațiuni materiale, lumești, pentru că acesta să capete dela papa dela Roma și dela domnitorii occidentali, catolici, ajutor în contra Turcilor pentru salvarea imperiului oriental, bizantin, dar biserica orientală nicicând n'a recunoscut de a sa interpretarea aceasta, precum se vede și din sinoadele ei particulare și din cărțile ei simbolice recunoscute cu valoare dogmatică pentru întreaga biserică ortodoxă.

Iarăși, că între greci și latini în obiectul acesta nicicând n'ar fi fost vre-o deosebire, poate stă numai pentru timpul dinainte de despărțirea bisericii latine de cătră cea grecească, pe când

epiclesa eră și în Liturgiile latine, dar cu interpretarea bisericeii grecești, fiind Liturgiile latine compuse în esență din Liturgiile orientale.

Tot așa nu putem primi nici interpretarea aceloră, cari susțin, că după ritualul bisericeii orientale, cuvintele: *Acesta e corpul meu*, ar primi valoarea sacramentală dela invocarea Duhului Sfânt și viceversa, căci acelea, precum afirmă și unii scriitori latini, sunt numai o reminiscență istorică foarte respectată din considerare către Iisus Christos.

Apoi tot cuvintele acestea, preotul liturgisitor nu pentru aceea le rostește în auzul poporului și poporul răspunde cu «Amin» la ele, pentrucă doar acelea ar constitui forma sacramentului, ci pentru aducerea aminte, că da, Iisus Christos a instituit Sfânta Euharistie și preotul încă va celebra îndată aceasta, la mandatul lui Iisus Christos. Deci au numai valoare istorică, precum am văzut și la alt loc. Altcum invocarea Duhului Sfânt și binecuvântarea pâinei și vinului pentru prefacere în corpul și sângele lui Iisus Christos ce urmează, *după forma ei evidentă în Liturgier* nu ar fi corăspunzătoare actului și ca superfluă deja, n'ar avea nici un rost.

Tot așa preotul și diaconul după Ecfonisul: Ale Tale dintru ale Tale, *nu* pentru aceea se pleacă cu umilință și la invocarea Duhului Sfânt, *nu* pentru aceea se închină de treiori înaintea Sfintei Mese (înaintea darurilor), că doar prin aceasta ar adora sacramentul, căci acela nu există încă, numindu-se darurile încă tot pâne și vin până după prefacerea lor prin binecuvântare cu cuvintele: Și fă adecă pânea aceasta corpul Christosului Tău... cu Duhul Tău cel Sfânt, — ci închinăciunile acestea se fac, pentrucă preotul rostește atunci o rugăciune pregătitoare și efectuitoare pentruca Duhul Sfânt să vină și să prefacă pânea și vinul în corpul și sângele lui Iisus Christos, cum se închină și de altădată, când se roagă mai cu osărdie și pentru lucruri mai mari. Închinăciunea pentru adorarea sacramentului o fac numai dupăce pânea și vinul au fost prefăcute în corpul și sângele lui Iisus Christos prin invocarea Duhului Sfânt și binecuvântarea sfințitoare însoțită de cuvintele: Și fă pânea aceasta... vinul acesta... corpul... sângele Christosului Tău... Prefăcându-le cu Duhul Tău cel Sfânt. Amin.

Deci nu stă afirmațiunea, că «biserica grecească e de părerea, că rugăciunile ce urmează prefacerii (după interpretațiunea bisericeii latine) nu aparțin esenței aceleia», ci din contră, tocmai acestea sunt esența actului transubstanțiațiunii în ritualul ei.

Trecem acum la interpretările lui Boroș, dintre cari însă vom reflecta numai la acelea, ce nu le-am atins în reflexiunile făcute la adresa lui Katschthaller.

Plecarea cu umilință a diaconului după ridicarea darurilor și punerea lor înapoi pe sf. masă când preotul rostește Ecfonisul: *Ale Tale dintru ale Tale* și închinăciunea amânduror de trei ori înaintea Sfintei mese la invocarea Duhului Sfânt din partea preotului, — se face de o parte în semn de umilință înaintea lui Dumnezeu Tatăl, din a cărui făpturi (pâne și vin) aducem darurile ce se vor sfinți, după ce noi, după expresiunea Sf. Vasile tot acolo, «nu am făcut ceva bun pe pământ», iar de altă parte pentru importanța cea mare a rugăciunii pentru invocarea Duhului Sfânt, cum am arătat numai acum mai sus. Deci acțiunile și cuvintele acestea nici de cum nu sunt adorarea și arătarea sacrificiului înaintea lui Dumnezeu, care sacrificiu nici nu există încă ca atare, ci încă tot numai ca daruri — pâne și vin — neprefăcute încă în corpul și sângele lui Iisus Christos.

Adorarea sacramentului se face numai *după* terminarea binecuvântării prin cuvintele: *Prefăcându-le pe ele*, după cari preotul și diaconul «*se închină amândoi până la pământ*» înaintea lui, iar poporul tot atunci întonează cântarea: «*Pre Tine Te laudăm, pre Tine bine Te cuvântăm*», *Ție îți mulțămim Doamne, și ne rugăm Ție Dumnezeului nostru*.

Invocarea Duhului Sfânt pentru pogorîrea darurilor Lui asupra celor ce se vor cuminecă, se face în rugăciunea ce urmează: «*Pentruca să fie celor ce se vor cuminecă*» și în pomenirile ecteniile și rugăciunile ce urmează acesteia. Iar *arătarea sacrificiului înaintea lui Dumnezeu Tatăl* se face când preotul ridică elementele sfințite, rostind cuvintele: Să luăm aminte! *Sfintele Sfinților!* la cari poporul se asociază în acelaș scop (arătarea sacrificiului înaintea lui Dumnezeu) cu cântarea: *Unul Sfânt, unul Domn Iisus Christos, întru mărirea lui Dumnezeu Tatălui, Amin.*

Provocarea la textul Sfintei Scripturi (I. Paralipomenon XXIX. 11—14), din care este combinată exclamațiunea: «*Ale Tale, dintru ale Tale, Ție aducem de toate și pentru toate*», pentru de a demonstra, că precum acolo David a oferit lui Dumnezeu darurile poporului aduse pentru zidirea templului, așa și aici preotul ofere lui Dumnezeu darurile aduse (pânea și vinul consacrat), — este iarăș cu totul arbitrară și nelogică, deci nepotrivită.

În textul indicat regele David confirmă numai, că darurile aduse sunt aduse din darurile lui Dumnezeu, carele a creat și susține și stăpânește toate. Aceasta se vede și din textul 15—19, în care declară anume, că darurile acestea sunt aduse pentru zidirea templului, adecă pentru săvârșirea unui lucru încă în viitor, și apoi din textul 20—22, în care se spune, că după declara-

țiunea aceasta a lui David, tot poporul binecuvântă pe Iehova și se pleacă și proșternură înaintea lui Iehova și împăratului, apoi junghiară animalele de jertfă și a doua zi aducându-le lui Iehova olocaust, mâncară și beură înaintea lui Iehova în aceeași zi cu bucurie mare.

Deci în textul acesta vedem închipuit întreg actul transubstanțiațiunii — după interpretarea bisericii ortodoxe, și nici decum după interpretarea bisericii latine și greco-unite.

Pentru ilustrarea acestei afirmațiuni, facem o comparațiune între textul Sf. Scripturi și între partea a doua, strict sacramentală — invocarea Duhului Sfânt urmată de binecuvântarea însoțită de cuvintele: Și fă adecă — din actul transubstanțiațiunii, după ritualul bisericii ortodoxe.

Exclamațiunea: *Ale Tale dintru ale Tale, Ție aducem de toate și pentru toate*, corăspunde versurilor 10—19, în cari regele David declară, că darurile oferite de popor, sunt aduse din darurile lui Dumnezeu, carele a creat și stăpânește toate; în textul acesta e vorba numai despre material pentru zidirea templului: aur, argint, aramă, fer, petrii și lemne și nu despre materialul pentru jertfă: animale, cereale și fructe; deci textul acesta nu poate fi pus în comparare cu cuvintele: *Ale Tale*, în înțeles de jertfă, căci în cuvintele acestea — *Ale Tale* — este indicat materialul — pâne și vin — pentru jertfa euharistică, și nu materialul din care se edifică -- zidesc templul — biserica.

Plecarea capului, când diaconul ridică darurile și preotul rostește exclamațiunea: *Ale Tale*, apoi Invocarea Duhului sfânt, binecuvântarea darurilor și adorarea sacramentului este indicată în vers 20—21, în care ni se spune, că toată adunarea poporului binecuvântă pe Iehova și i-se pleacă, proșternură și jertfiră.

Paralela între cântarea: *Pre Tine Te lăudăm*, executată de popor, și între Invocarea Duhului sfânt, binecuvântarea darurilor și adorarea sacramentului, săvârșite *tot atunci* de preotul liturgisitor, după ritualul și interpretarea bisericii ortodoxe este următoarea:

Părțile: *Pre Tine Te lăudăm... Ție îți mulțămim, Doanne*, corespund cuvintelor: *Ale Tale dintru ale Tale. Ție aducem de toate și pentru toate*, drept laudă și mulțămită lui Dzeu pentru materia darurilor nesfințite încă;

Partea: *Pre Tine bine Te cuvântăm*, corespunde *Invocării Duhului Sfânt și binecuvântării darurilor* prin cuvintele: Și fă adecă pânea aceasta... vinul acesta... corpul... sângele Chri-

stosului Tău... Prefăcându-le cu Duhul Tău cel Sfânt, iar partea: *Și ne rugăm Ție Dumnezeuului nostru*, indică adorarea sacramentului, acum împlinit. Astfel conlucră deodată, în acelaș timp toate trei persoanele Sfintei Treimi, apoi preotul și poporul la săvârșirea celui mai mare misteriu al bisericei creștine.

Încă ceva.

În rugăciunile: *Încă aducem Ție...* și *Doamne, Cela ce ai trimis pre Preasfântul Tău Duh*, — preotul și diaconul *nu* se roagă pentru arătarea rodurilor Duhului Sfânt în cei ce se vor cuminecă, căci pânea și vinul nefiind încă prefăcute în corpul și sângele lui Iisus Christos, nu au încă putere sacramentală — sfințitoare, ci prin acelea se roagă, pentruca Duhul Sfânt curățindu-i de păcate, să-i învrednicească pentru săvârșirea tainei, și acela să se pogoare și prin puterea sa dumnezească, la mijlocirea lor, să o îplinească, adecă să prefacă pânea și vinul în corpul și sângele lui Iisus Christos.

Deci rugăciunile și acțiunile acestea se fac pentru împlinirea mandatului lui Iisus Christos: *Aceasta să faceți întru pomenirea mea*, adecă pentru săvârșirea tainei Sf. Cuminecături. Apoi adevărat, că: «doi inși sunt cari conlucră la împlinirea Sf. sacrificiu, anume: Christos prin puterea sa divină, și preotul ca și servul lui Christos»; adevărat, că «Duhul Sfânt încă a conlucrat la complinirea mântuirii noastre, și aceluia se atribue împărțirea puterii sacramentale, iară de altă parte sacrificiul împlinit, adecă trupul și sângele lui Christos este destinat de a servi credincioșilor spre nutrire sufletească și pre împreunare cu Duhul Sfânt» și adevărat, că «sacrificiul altarului este și sacrificiul bisericei»; dar, precum am văzut, nu putem primi de bazată afirmațiunea, că prefacerea darurilor s'ar efectui prin cuvintele: *Luați mâncați, acesta e corpul meu*, și că Invocarea Duhului Sfânt s'ar face numai pentruca să se dea expresiune și conlucrării Duhului Sfânt, apoi bisericei, preotului și credincioșilor atât pentru împărțirea darului sacramental, cât și pentru arătarea efectului aceluia în cei ce se vor împărțăși, — căci atunci la săvârșirea acestei taine, întrebăm: prin ce se arată conlucrarea Duhului Sfânt, dacă pânea și vinul au devenit deja corpul și sângele lui Christos la rostirea cuvintelor: *Acesta e corpul meu*, rostite mai nainte fără menționarea Duhului Sfânt? Contrazicerea este evidentă, căci atunci ar avea dreptate aceia, cari în contra doctrinei latine, care susține, că cuvintele prefacerii sunt: *Acesta e corpul meu*, susțin, că cuvintele acestea au putere deplină sacramentală numai dacă se face și Invocarea Duhului Sfânt.

Aceasta este interpretarea bisericei ortodoxe privitoare la Invocarea Duhului Sfânt în actul transsubstanțiațiunei la săvâr-

șirea tainei sfintei Cuminecături prin preotul liturgisitor. Pentru justificarea corectității acestei interpretări îndrumăm pe binevoitorul cetitor încă la marele teolog al bisericii rusești *Macarie*, mitropolitul Moscvei, carele în opul său clasic: *Teologia dogmatică ortodoxă*, trad. de arhier. Gerasim Timuș, București, 1887, în Tom. II. §§. 214—216, în scopul acestor produce o mulțime de citațiuni din autorii cei mai vestiți, atât greci cât și latini, din care noi însă parte din lipsă de spaț, parte căci în urma celor zise în decursul tractării obiectului, nici nu aflăm de lipsă, nu reproducem nimic.

Deci terminăm trecând la

Concluziuni.

a) În ritualul, actul transsubstanțiațiunei, observat de Iisus Christos la instituirea misterului Sfintei Euharistii, forma sacramentului este binecuvântarea însoțită de intențiunea Sa divină, ca pâinea și vinul, păstrându-și formele externe-naturale, să se prefacă în corpul și sângele Său, arătând totodată împlinirea prefacerii și scopul sacramentului prin cuvintele adresate Apostolilor și prin ei următorilor lor în preoție, prin cuvintele: Luați, mâncați, acesta este corpul meu, carele pentru voi se frânge... acesta e sângele meu a Legii cei noue, carele pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor, cari acțiuni toate formează o singură lucrare și nedespărțită.

Deci biserica latină și cea grecească unită cu ea greșeste, când afirmă, că forma sacramentului ar fi strict cuvintele: Acesta este corpul meu, căci după cuprinsul lor nu corespund unui act de binecuvântare, aci prefacere.

b) În ritualul bisericii latine, după interpretarea ei, forma sacramentului pentru săvârșirea tainei prin preotul liturgisitor o constituie binecuvântarea însoțită de cuvintele: Acesta e corpul meu, prin ce iar greșeste, căci dacă cuvintele acestea după cuprinsul lor nici în gura lui Iisus Christos nu se potrivesc în scopul binecuvântării — prefacerii, cu atât mai puțin se potrivesc în gura preotului, carele nici nu săvârșeste taina în persoană (lucru imposibil), ci numai în numele lui Iisus Christos. Deci forma, binecuvântarea, prefacerea ar trebui să o săvârșască prin alte cuvinte, corespunzătoare, iar cuvintele: Acesta e corpul meu să le rostească numai pentru proclamarea și arătarea scopului sacramentului, cum face și biserica ortodoxă, grecească.

c) În ritualul bisericii ortodoxe în actul transsubstanțiațiunei deosebim două părți: una istorică și alta strict sacramentală, formând însă ambele o singură lucrare și nedespărțită.

În *partea istorică* se face mențiune despre actele economiei divine săvârșite prin profeți și încheiate de Iisus Christos prin întruparea și predicarea Sa, prin instituirea *Sfintei Euharistii* și jertfa Sa pe cruce și prin învierea și înălțarea Sa la ceruri. Partea aceasta se începe cu rugăciunea: *Cu aceste fericite puteri*, și se termină cu mandatul lui Iisus Christos dat apostolilor și prin ei următorilor lor în preoție la instituirea sfintei Euharistii pentru perpetuarea aceleia până la sfârșitul lumii acesteia prin cuvintele: *Aceasta să faceți întru pomenirea mea*.

Partea strict sacramentală, în care se efectuește prefacerea pâinei și vinului în corpul și sângele lui Iisus Christos, și care împreună cu partea istorică constituie actul transsubstanțiațiunii, iar *singură forma sacramentului*, se începe cu menționarea: *Deci aducându-ne aminte de această poruncă mântuitoare*, se continuă cu *Invocarea Duhului Sfânt pentru prefacerea darurilor* și se termină cu *însași prefacerea* acelora prin Duhul Sfânt la rugăciunea preotului adresată lui Dumnezeu Tatăl: *Și fă adecă pâinea aceasta... corpul... vinul acesta... sângele Christosului Tău... cu Duhul Tău cel Sfânt, Amin*.

Urmează *adorarea sacramentului prin închinarea până la pământ* din partea preotului și prin terminarea cântării: Pre Tine Te laudăm... și ne rugăm Ție Dumnezeului nostru, din partea poporului.

Apoi în rugăciunea: *Pentru ca să fie celor ce se vor cuminecă*, să face invocarea Duhului Sfânt pentru ca ceice se vor cuminecă să se împărtășească cu rodirile Duhului Sfânt, după care preotul tămăduiește darurile sfințite, tot în semn de adorațiune, și în urmă face pomenirile prescise.

În fine, ceice vor să se cuminece, după mai multe rugăciuni, între cari și: *Tatăl nostru*, și după mărturisirea credinței: *Cred Doamne și mărturisesc* etc., se invită la împărtășire prin cuvintele: *Cu frica lui Dumnezeu cu credință și cu dragoste să vă apropiați*, cari corespund cuvintelor lui Iisus Christos: *Luăți, mâncați... beți dintru acesta toți*.

Cu acestea am terminat. Constat însă, că la scrierea acestui modest studiu, nu m'a îndemnat altceva decât numai dorul de a clarifica pe unii dintre frații preoți cu mai puține pregătiri teologice și cari cetesc opuri străine, să nu rătăciască în credințe false în privința celui mai însemnat act din întreg cultul divin al bisericii noastre dreptcredincioase.

Gavriil Hango.

PREDICĂ LA ÎNTRUCEREA ÎN PAROHIE.

Mult onorate Dle comisar!

Iubiți creștini!

Ziua de azi este pentru mine una dintre cele mai însemnate zile din viața mea, căci iată azi sunt ridicat și eu în șirul aceluia, cari vestesc cuvântul lui Dumnezeu și cari luptă pentru lățirea și întărirea legii lui Christos.

Îmi vine deci cu greutate ca să vorbesc întocmai potrivit, fiind pe de-o parte, preocupat de însemnătatea zilei de azi, cuprins de bucurie, pe de alta apoi adâncit în rezolvirea întrebării, dacă voi putea împlini eu, după lege, datorințele impuse mie ca preot, căci zice s. Grigorie: să știe preotul, că cum i-se cade lui a păstori și a îndrepta cu scop bun turma încredințată, este învățătura tuturor învățăturilor și măestria cea mai înaltă.

Crescut în familie de preot și pe la școale educat de creștini buni, mai apoi cuprins de cugetul de a mă face preot am intrat la cursurile teologice, dându-mi-se ocazie în toate să-mi însușesc o bună creștere religioasă și să mă întreb și judec după priceperea mea, cam în ce constă activitatea unui preot?

Pe atunci nu o am înțeles, căci mi-se părea ușoară și fără multe datorințe. Mai târziu însă, după ce m'am adâncit în această întrebare, am constatat că activitatea unui preot, chemarea lui pastorală, este grea și plină de mare răspundere.

Totuș, simțind în mine atragere și dragoste către cele sfinte, având credință neclătită către Dumnezeu și dragoste pentru voi iubiților creștini, cu ajutorul lui Dumnezeu nădăjduesc să-mi pot îndeplini datorințele ce mi-se impun ca slujitor al altarului. Rog pe Tatăl tuturoră pentru ajutor.

Datorințele unui preot sunt multe și grele, cari trebuie să se împlinescă în cea mai mare acuratețe. Ori ce slujbaș e dator să-și facă slujba în regulă, cu atât mai vârtos e dator să-și împlinească chemarea sa preotul, care după zisele Mântuitorului trebuie să fie: «lumina lumii și sarea pământului».

Voiu lăți și apăra drept aceea cu sânguință cuvântul lui Dumnezeu. Voiu lucra cu zel la întărirea legii noastre ortodoxe în credința și viața fiilor mei sufletești. Voiu cultiva în acelaș timp simțul bunei înțelegeri, ce trebuie să existe între confesiuni și naționalități.

Față de școală, care este fiica bisericii, de asemenea voiu avea grije, bine știind, că școala a fost, este și va fi acel factor care contribuie împreună cu biserica la propășirea în toate a unui popor.

Voiu stăruî de a da parohienilor mei o bună creștere atât religioasă-morală cât și națională. O să urmez cuvintele apostolului Pavel (cătră Timoteiu) care zice: «Predică cuvântul, stăruiește la timp și fără timp, muștră, ceartă, îndeamnă cu toată răbdarea și cu învățătură».

Am să fiu preot bisericii și națiunii mele!

Iar față de patria în care trăim și ai cărei fii bășinași suntem, de asemenea voi purtă aceiaș dragoste. Față de rege, de legea statului voi vesti supunere și voi nizuț a o țineă în armonie cu cea bisericească.

Cu superiorii mă voi purtă cu supunere și respect.

Cu parohienii voi tractă blând și cu îngăduință, nu însă cu lașitate dar nici preocupat sau pătimaș.

Aceste sunt cuvintele mele de întroducere ca păstor sufletesc al acestei parohii și promit a le duce la îndeplinire.

Iar voi, iubiți parohieni, dați-mi mână de ajutor, ascultați-mă pentru a puteă satisface datorinței și dorinței mele.

Trebue ca din acest loc să fiu cu aducere aminte față de Excelenția Sa Înaltpreasfințitul arhiepiscopul și mitropolitul nostru Ioan, căruia îi mulțumesc cu supunere fiiască, pentru binecuvântarea arhierescă și ordonarea de a fi introdus în această parohie, rugând pe bunul Dumnezeu ca să-i dăruască încă mulți ani.

Dlui comisar îi mulțumesc pentru bunăvoința arătată, căci nu a pregetat, deși în etate înaintată fiind, a primii rolul acesta.

Iar vouă de asemenea vă mulțumesc, iubiți parohieni, de încrederea și dragostea arătată față de mine, alegându-mă de-a vă fi părinte sufletesc. Dragoste și bunăvoință voi arătă și eu față de voi întotdeauna.

Iar Tu Doamne, care ai binevoit a mă face slujitor sfântului Tău altar, revarsă darul Tău cel bogat asupra mea și dă-mi putere, înțelepciune și multă atragere față de lucrurile Tale, să pot îndeplini ce am de împlinit, căci toată darea cea bună și tot darul desăvârșit dela Tine vine.

Luminează cărările mele! Amin.

Eugeniu Munteanu,

paroh ort. rom.

MIȘCAREA LITERARĂ.

Const. C. Diculescu: *Vechimea creștinismului la Români*. Argumentul filologic. București, Tipografia cărților bisericești 1910. 32 pagini.

În această broșură scrisă cu gândul de a întregii lacunele provenite din lipsa de documente din timpurile străvechi ale creștinismului la Români, ni se arată mai întâi influința pe care a avut-o creștinismul asupra limbei noastre și la urmă se scot concluziunile. Cuvintele pe care creștinismul le-a dat limbei noastre le împarte autorul broșurii în 3 serii și anume: cuvinte cari se referesc la noțiuni religioase și bisericești familiare poporului, cuvinte cari stabilesc numirea diferitelor subîmpărțiri ale anului bisericesc și cuvinte cari prin deasa lor întrebuițare au trecut din terminologia religioasă în limba de toate zilele. Cuvintele aparținătoare seriei prime le clasifică în 4 categorii și anume: *a*) cuvinte referitoare la lumea transcendentă; *b*) cuvinte referitoare la societatea creștină; *c*) la edificiile, obiecte sacre etc. și *d*) cuvinte cari desemnează lucrări religioase,

acte din sfera moralei etc. Celelalte două serii n'au subîmpărțiri. In categoria întâia a seriei prime au intrat în limba noastră cuvintele: cer, Dumnezeu, înger, drac, tartar. In categoria a doua aflăm explicate 10, în a treia 11 cuvinte. Cel din urmă cuvânt este expresiunea «comănac», pe care autorul ni-o prezintă ca ultima vorbă românească, care ne-a rămas înainte de veacul al IX-lea. Tot aici ne spune autorul că cuvântul «cruce» se derivă dela latinescul «cruce», la cece se observă foarte corect că «Românii se închinău la cruce înainte de a fi auzit de *krestû* slavon ori de *σταυροσ* grecesc» (pag. 12).

Cuvântului «Sâmbătă», a cărui origine e controversată îi dă o explicație, care pare a se apropia mai tare de adevăr decât explicațiile altora, față de cari susține, că se derivă dela latina vulgară, întocmai așa precum bunăoară din panonicul «sambatium» derivă v. germân *sambaz* (tag), n. germân *Samstag* (pag. 18).

E de notat și expresiunea «Crăciun», căreia îi dă o explicație originală, zicând că derivă dela «dies incarnationis» (pag. 19) și anume așa, că poporul a voit să pună cuvântul «incarnatio» în legătură cu radicalul «carne», cece însă n'a izbutit și așa apoi l-a perceput ca masculin, dar în formă schimbată: Cărn(ă)ciun(e) — Cărciun — Crăciun. Autorul însă n'a venit cu ceva nou aici, căci cu 9 ani înainte profesorul Dr. Stefan Saghin în lucrarea sa «Dogma despre încarnațiune» expune aceeași etimologie.

O explicație particulară dă cuvântului «Bobotează», apoi arată originea numirilor diferite ale sărbătorilor, între care amintește și de sărbătoarea populară numită Ciurica, care e originală și pe care în legătură cu istoria sfântului Cyricus și a mamei sale Julita, cari au murit ca martiri în goana cumplită a lui Dioclețian, o ține de numire foarte veche.

La seria a 3-a a cuvintelor intrate prin intermedierea creștinismului în limba noastră înșiră numai cuvintele: ajun, martur, ademenire, pângărire. Despre cuvântul ademenire zice că s'a format prin așezarea prefixului «a» înaintea substantivului *demon*, întocmai așa cum bunăoară din substantivul «mag» provăzut cu prefixul «a» s'a format verbul «a amăgi».

La finea tractatului autorul ne dă un tablou alfabetic, prin care arată pe scurt, că partea terminologiei religioase tratată de dânsul e aceeași în toate dialectele românești. După toate acestea ca concluziune scoate la iveală însemnătatea cea mare, pe care a avut-o creștinismul în limba noastră prin faptul, că chiar atunci a dat limbei noastre terminologia religioasă, când încă nu s'a întâlnit poporul nostru cu Slavii. În sprijinul acestei afirmații aduce și criterii pur filologice (pag. 29). Creștinismul s'a făcut loc la noi prin limba latină, care numai cătră veacul al X-lea a început a fi înlocuită cu cea slavonă. Dar pe lângă toate acestea poporul a păstrat terminologia creștină, cece ne face să susținem, că înainte de influința slavonă, limba latină cel puțin 5—6 veacuri a trebuit să servească

ca limbă a cultului. Astfel «creștinismul Românilor își urcă originea până la secolul al III-lea sau sfârșitul celui de al II-lea» (p. 30).

Cum vedem părerea dlui Diculescu se apropie mult de a fericitului Șaguna și a lui Hașdeu, cari au susținut, că creștinismul Românilor datează din epoca romană.

Autorul a tratat numai acele cuvinte, cari stau în strânsă legătură cu ceea ce a voit să dovedească, a omis deci cuvintele venite dela slavi și bizantini mai târziu, căci de acestea nici o trebuință n'a avut pentru a dovedi, că «creștinarea poporului român nu e altceva decât creștinismul poporului roman» (32 p.)

Dacă luăm în considerare că autorul acestui studiu a lucrat după o bună metoadă și că a venit chiar cu păreri nouă, putem zice încă odată, că față de teoriile false, a adus un serviciu bun chestiunii privitoare la timpul creștinării noastre.

Gheorghe Comșa.

PETRU GÂRBOVICEANU: BISERICI CU AVERI PROPRII,

seria II-a. București 1910. pag. 368, fără preț.

Administratorul Casei bisericii din România, d-l Petru Gârboviceanu, în lucrarea de față ne dă continuarea unei publicațiuni apărute încă în anul 1904 sub titlul: «Șapte biserici cu averea lor proprie». Această continuare a începutului de acum 6 ani ne dovedește, că simțămintele ce le-a avut autorul *«tunci»* în privința cercetării monumentelor bisericești își au peana măiastră în însași persoana lui. Cu toate că atunci spuneă că «n'are peană de măiestru să arate și altora ceea ce simte sufletul lui în această privință...», ne arată acum că în fața trecutului bisericii noastre, n'avem să ne plângem atâta de vitregitatea vremurilor, ci mai vârtos să lucrăm ca nu cumva ziua de mâne să plângă asupra noastră. Dacă cei din trecu n'au lucrat în privința aceasta, sunt scuzabili, noi însă când avem exemple de urmat, cu greu ne putem scuză.

Dar să marcăm pe scurt cuprinsul broșurei. Se vorbește de opt biserici și anume: 3 din București, una din Iași, a 5-a din Focșani, a 6-a din Craiova, a 7-a din C. moșteni, a opta din Vadul-săpat. Istoricii lor cade între veacul XVII-lea și XIX-lea. Acest istoric nu cuprinde în sine momentele de însemnătate specială ale bisericilor, ci mai mult trecutul averii bisericilor, ceea ce se poate vedeă ușor din documentele anexate la sfârșitul expunerii scurte a istoricului fieștecărei biserici. Bisericile vechi de lemn așteaptă cucernici restaurători; un cutremur de pământ, un foc născut din nebagare de seamă și altele, au adus cu sine că bisericile erau avizate la dărnicia credincioșilor. Trecutul a și dovedit că s'au aflat mulți binefăcători și ctitori de biserici, cari în schimbul averilor hărăzite așteptau să se facă pomenire și rugăciuni pentru mântuirea sufletelor lor. Și nu numai atâta, dar atunci când viforul veacurilor a năpăstuit bisericile așa

că ele aveau lipsă de sprijin, iar particulari mai darnici nu se aflau, poporul întreg formând zid de umeri și de piepturi ridică din nou Sionurile, ca să aibă unde să-și caute câteva clipe de meditație la Dumnezeu după atâtea dureri străvechi. Din ajutorul obștei credincioase s'a ridicat a doua oară în urma unui cutremur groaznic biserica sf. Nicolae Șelari din București. Inșă dimpreună cu dărnicia și evlavia credincioșilor iese la iveală și micimea de suflet. Dorul de avere mână pe unii la fapte de nevrednicie. Bunăoară pentru averea bisericii din Comoșteni un strănepot al testatorului recurge la mijloace numai la aparență bune pentru a putea ajunge în posesiunea averii. De aici urmează apoi multă învălmășală, lungă legiuire și neplăceri continue. Pentru a se delătură astfel de neplăceri s'a înființat Administrația casei bisericești, care la rândul său s'a îngrijit și se îngrijește și azi în mod conștient și ca averile bisericilor să fie neatacate. Acest act de îngrijire l-a manifestat spre exemplu atunci, când de episcop al bisericii «Ghenoaica» pe nedreptul a ajuns unul care nu era înrudit cu testatorii și astfel a început să înstrăineze averea bisericești.

Dar pe lângă starea din trecut, autorul ne prezintă și cea actuală a bisericilor. Aceasta o face evidentă prin aceea, că la finea documentelor anexate, alătură bugetul fieștecărei bisericești.

Dela pagina 356 până la 360 ne dă un conspect al personalului din trecut și prezent al bisericilor.

De însemnătate sunt și cele 23 de ilustrații întrețesute în text. Și acum de încheiere n'am decât să laud iară munca neobosită a d-lui Gârboviceanu, care, dupăcum promite, va da publicității și alte lucrări de valoare. Munca lui numai ca exemplu poate să servească pentru toți aceia, cari vor ajunge în poziția favorabilă să cunoască ceva din trecutul neguros al bisericii noastre. De aceea e mare lipsă de astfel de lucrări, fiindcă frumos este să ai cunoștință despre dărnicia ctitorilor evlavioși ai bisericilor cu averi proprii, dar mai mare ne va fi mângătarea când vom putea, respective vor putea cetii urmașii despre multa trudă și jertfă cu care cei de lege românească au ridicat lăcașuri pentru preamărirea lui Dumnezeu adunând obol de obol. Intrucât lucrarea dlui Gârboviceanu este menită să trezească în noi dorul de a pune pe hârtie momentele ce ne-au rămas din trecut și le avem în prezent din viața noastră bisericească, ea este de valoare îndoită.

Gheorghe Comșa.

CRONICĂ BISERICESCĂ-CULTURALĂ.

Rugăm de scuze pe onorații cetitori pentru întârzierea cu care apare acest număr. Numerele viitoare vor urma în scurt timp.

Organizarea preoșimii noastre. De câteva luni încoace «Revista Preoșilor» din Timișoara agită chestia organizării preoșimii noastre. Ideea nu e nouă, nici în biserica noastră. Înainte cu vr'un deceniu s'au făcut chiar și unele încercări de a strânge preoșimea noastră într'o organizație oarecare, dar au rămas fără rezultat. Mărturisim pe față, că n'avem încredere nici în reușita încercării de acum, fiindcă îi lipsesc condițiile necesare spre aceasta.

Orice organizație nouă se face în vederea realizării unui scop și pentru mulțumirea unor trebuințe simțite. Scopul trebuia precizat înainte de toate cu deplină claritate, fiindcă el are să încălzească pe ceice s'ar angaja la realizarea lui. Ei bine, cunoaște cineva scopul pentru care confratele dela Timișoara invită preoșimea noastră să se organizeze? Preoșimea nu-l cunoaște, fiindcă până acum nu i-s'a arătat. Vorbe vagi, ca «emanciparea preoșimii» nu spun nimic. Ele au avut darul să trezească numai bănuțeli grave, de cari fiecare preot al nostru trebuie să se ferească. Inițiatorii mișcării erau datori să vină cu un *program de muncă* în interesul bisericii și să convingă pe toată lumea, că acel program se poate realiza mai ușor prin organizarea preoșimii. Atunci n'ar fi îndrăznit nimenea să combată o mișcare, care urmărește binele bisericii. Dar fiindcă aceasta nu s'a făcut, trebuie să privim cu durere cum prin lipsă de tact să discreditează o idee, din a cărei realizare puteau să rezulte foloase reale pentru biserica noastră. Într'unul din numerele viitoare ne vom spune părerea mai pe larg în această chestie.

Educația religioasă a clasei noastre culte. Ziarul «Tribuna» (Nr. 171) semnalează primejdia ce a început să ne amenințe pe urma înstrăinării clasei noastre culte de credința părinților noștri. Cauza acestei triste aparițiuni în viața noastră culturală, după cum rezultă din reflexiile ce le face «Tribuna», e a se căuta în influința

stricăcioasă a școlai străine și în lipsa unei culturi adevărate «care să știe crea tocmai cu ajutorul sentimentului religios armonia cea mai perfectă între individualitatea singuraticilor și aceia a neamului lor». Căci la noi «lipsind chiar din familiile cele mai bune cultura adevărată, în locul ei să le făcește o pospăială compromițătoare și nenorocită, care se reduce la maimuțăriia unor forme seci ale civilizației moderne sau ultramoderne și își găsește cea mai mare plăcere într'o rupere bruscă cu trecutul, într'o desconsiderare vădită a deprinderilor de viață patriarhală—fărănească, adeseori de un fond sufletesc cu mult mai frumos și mai de valoare, decât toate năroziiile și stârpiciunile, îmbrățșate în grabă și fără nici o socoteală de clasa cultă. În viața sa socială, ca și în cea casnică, în pornirile și aspirațiile sale această clasă «cultă» dă neîntrerupte dovezi, că nu înțelege și nici nu-și dă silința să înțeleagă rostul cel sfânt și mântuitor al credinței religioase și al bisericii noastre strămoșești, care a fost — după zisa lui Eminescu — «mama neamului românesc». La biserică intelectualii noștri nu merg de loc ori rar de tot. La taina mărturisirii și a sf. cuminecături nu-i poți vedeă, încât «adeseori îți vine să crezi, că în clasa noastră cultă nu bântuie numai epidemia nepăsării față de biserică și de credință, ci deadreptul o înfiorătoare lipsă a sentimentului religios».

«Foarte rău s'a făcut, că s'a abandonat frumosul obicei creștinesc introdus de Șaguna cu prilejul celui dintâi Sinod eparhial (1850) de a se spovedi și cuminecă toți membri Sinodului. §-ul 6 al statutului organic spune apriat, că cei ce nu-și îndeplinesc datorițele creștinești, nu pot fi nici măcar membrii ai sinodului parohial, necum celui eparhial sau arhidiecezan. Oare n'ar fi bine, dacă preoșimea noastră ar solicită în conferențele ei o interpretare mai riguroasă și o deplină executare a acestei dispozițiuni? Ar curăți în cazul acesta sinoadele parohiale de multe elemente tulburătoare sau truface, cari își aduc aminte de sfânta noastră biserică numai când e vorba de vre-o alegere și nu o consideră altfel, decât ca un fel *ancilla miserae am-*

bitionis, bună de a le oferi onoruri: prezenții, comisuni și deputații sinodale sau congresuale. Deschideți, rogu-vă, șematismul și vă convingeți, din ce elemente sunt constituite majoritățile, sinoadelor și congreselor noastre naționale-bisericești».

Cel ce cunoaște starea lucrurilor, va găsi foarte adevărate aceste constatări, din care rezultă, că indiferentismul clasei noastre culte față de credință și biserică «constitue una din cele mai mari primejdii pentru viața noastră, cu mult mai mare decât acordarea sau neacordarea votului universal».

Vom reveni.

Catehizația în școlile noastre. În legătură cu educația religioasă a clasei noastre culte s'a pus în discuție și chestia catehizației în școlile noastre secundare. Cu tot dreptul s'a făcut constatarea, că felul cum este tratată educația religioasă în liceele noastre, precum și lipsa de preoți superiori, cari să poată griji de cultura religioasă a tinerimei noastre universitare, constituie una dintre cauzele principale ale înstrăinării clasei intelectualilor de credința părinților noștri. Dureros este, că înloc să se recunoască acest mare rău și să se facă începutul îndreptării, discuția a trecut în personalități, cari nu edifică pe nimeni. Stăruind în starea de până acum și declarându-ne mulțumiți cu ea, săvârșim un păcat neiertat față de biserică și cultura noastră.

Am ajuns în acel stadiu, încât organizarea educației religioase și așezarea ei pe baze solide, se impune cu necesitate imperativă. Școlile noastre de toate categoriile vor trebui supuse în această privință unei reforme radicale. Incepând dela școlile primare până la seminarii, toate pățimesc de acelaș rău: se pierde din vedere adevărul fundamental, că religiunea înainte de toate e *vieață* și că la viață religioasă poate fi condus omul prin *educație*, prin formarea personalității. Felul cum e tratată religiunea în școlile noastre primare și secundare, face ca ea să nu se deosebească întru nimic de celelalte obiecte de învățământ. După acelaș calapod se predă religiunea, ca și o lecție despre o cifră oarecare sau ca lecțiile din geografie,

chimie etc. O astfel de *instrucție* în cele religioase, oricât de neexcepționabilă ar fi din punct de vedere formal, nu ține seamă de firea religiunii și de psihologia vieții religioase. Ea nu este în stare să prefacă religiunea într'o *realitate vie* a sufletelor, din care prin mijlocirea acțiunilor voinții religioase, să rezulte faptele văzute ca niște roade frumoase pe pomul vieții omului religios. Pe când, în aceasta ar avea să culmineze înțelepciunea activității catihetului bun.

Dar pentru a obține acest rezultat, care ar aduce cu sine o premenire sufletească, o renaștere a poporului nostru la o nouă viață, ne trebuie înainte de toate catiheți buni, frumoase caractere creștine, din a căror bogăție sufletească să se reverse binefacerile educației religioase prin școală asupra vieții poporului. Iar pentru a formă asemenea catiheți, se impune o nouă organizare a seminariilor noastre, atât în ce privește instrucția, dar mai ales în ce privește educația tinerimii seminariale.

Vom reveni pe rând la fiecare din problemele atinse aici, căci merită o atențiune specială. De data aceasta împropătez o părere pe care am dezvoltat-o cu altă ocaziune într'una din corporațiile noastre bisericești, anume: unul din stipendiile pe cari le dă Consistorul nostru an de an, să se acorde unui absolvent în teologie cu destinația specială ca să facă studii temeinice pe terenul catehetei și al catehizației la școli străine, unde ar găsi cele mai bune orientări în aceste chestii. Acel absolvent astfel pregătit să fie aplicat apoi ca catihet de model la câteva școli din Sibiu și ca docent pentru catihetică la seminarul Andreian. La seminar ar face teoria, iar în școlile la cari ar fi aplicat ca catihet ar face praxa catihetică, introducând pe elevii seminariați, ca viitorii catiheți, și într'una și în cealaltă cât mai temeinic. Un astfel de catihet de model ar fi în stare să lucreze și manualele necesare pentru predarea religiunii în toate școlile noastre, căci ar avea și orientarea teoretică necesară și experiențe practice suficiente. Astfel de catiheți s'ar putea pregăti și pentru celelalte posturi sistematizate, ce le avem. N. B.

Noul local al Sf. Sinod și al Consistorului superior. În 12 Mai a. c. s'a pus temelie unui local mareș, în curtea bisericeii lui *Antim Ivireanul* din București, ca să adăpostească în cuprinsul său de acum atât Sf. Sinod care în timpul din urmă ținea casă cu chirie, cât și Consistorul superior bisericesc, noua instituție — se zice — a guvernului liberal. Actul zidit în temelie, după ce a fost subscris de mulți din cei de față, sună: «Cu vreaa Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sf. Duh, Troiță sfântă și nedespărțită, începându-s'a zidirea acestui lăcaș al sfântului Sinod al Sfintei Biserici autocefale ortodoxe române și al Consistorului superior bisericesc, instituțiune întemeiată sub glorioasă în război și bogată în organizare Domnie a M. S. Regelui Carol I., pentru ca din îndurarea și ocrotirea Celui atotputernic Dumnezeu să se păstreze și să se păzească din veac în veac statornic și neclintit dreapta credință creștinească și mântuitoarea lege străbună a părinți de părinților noștri», înșirându-se mai departe stăpânitorii lumești ca și bisericești. Când așa de mult e luat la țantă rolul bisericeii ortodoxe în trecut ca și îndreptățirea ei în viitor, merită să reșinem din discursul Dlui Sp. Haret: «Am credință că de aici înainte biserica va străluci din ce în ce mai mult spre binele țării și al neamului nostru. Urez să puneți în curând o temelie mai puternică: Să ridicăți puterea și prestigiul bisericeii, acolo unde cu toții o dorim. Am avut prilejul să constat la fiecare pas rolul frumos și înălțător al bisericeii. De azi înainte rămâne bisericeii un rol și mai mare. Dacă în trecut a luptat pentru scăparea neamului de invaziile barbare și de toate nenorocirile, de aici înainte va trebui să lupte pentru ca neamul nostru să ajungă la însemnătatea ce i-se cuvine». Să deă Dumnezeu!

Societatea culturală filantropică „Frăția” a clerului din județul Argeș a ținut a XIII-a aniversare a sa la sârbătoarea sfinților Apostoli, patronii societății. Cu acest prilej s'a făcut dare de seamă asupra situației și străduințelor desfășurate întru realizarea scopurilor ce urmărește. Sfânta slujbă a fost oficiată în de P. S. Ev. Humulescu, vicarul Episcopiei de Argeș asistat

de preoți și diaconi. Spicuiind prin cuvântările ce s'au ținut cu acest prilej, găsim că nu chiar toți preoții județului sunt și membrii ai societății — ceea ce e rău — dar arată că intrarea ca membru e facultativă. Societatea a pornit din indemn și s'a înfiripat cu sprijinul P. S. Episcop Dr. G. Timuș, care și acum poartă grija societății cu toată tragerea de inimă, cum se vede din spuselē P. S. Vicarului, delegatul Episcopului la serbare: «Cu armele sigure pe care le avem noi: *crucea, adevărul, dreptatea* vom birui pe vrășmași. Pentru aceasta însă se cade să folosim armele ce avem, ieșind la luptă, prin lucru bun și preoțesc. La lucru bun și preoțesc sfințiile Voastre santeți chiar eștiți, de aceea meritați stima și sprijinul tuturor oamenilor de bine. Eu personal am cuvântul P. S. Episcop să sprijin Societatea «Frăția» cum și P. S. Sa a ajutat-o și încurajat-o».

Societatea «Frăția» în direcțiune culturală a muncit prin conferințe, prin școala de cântăreți, ce susține de 10 ani, din care în acest an au eșit 39 elevi povățuiți cu o cultură muzicală de mare folos bisericeii, cu cunoștințe generale de limbă română, religie, istoria patriei și legile țării. Apoi prin buna sa revistă «Păstorul ortodox», organ de cultură și luminare a clerului, îngrijește acum tipărirea de broșuri religioase-morale. Latorea filantropică e precizată în: ajutoare de înmormântare date membrilor decedați, ajutoare membrilor infirmi, a preoteselor văduve — sub formă de pensiuni lunare — a fetelor membrilor săraci la măritiș, cum și întreținerea și educarea copiilor orfani sau lipsiți de mijloace a membrilor decedați etc. Adevărat că până acum în urma mijloacelor restrânse în direcția aceasta n'a putut face mult. Totuși ajutoare la înmormântări și ajutoare la văduve s'au dat.

Societatea se susține din taxele membrilor (2% înși cu Cor. 1764/40) din taxe de înscriere, taxe școlare, abonamente la revistă și alte dăruiri. Venitele au fost (dela 1 Iulie 1909 până la 1 Iulie 1910) C. 10,024/98 cheltuieli Cor. 7683/65, excedentul acestui an deci cu cel din anul trecut dă suma de Cor. 16,730/32 pe lângă proprietatea ce are societatea.

Acestea se spun pentru preoțimea noa-

stră care e ținută mai presus decât cea de dincolo.

Cardinalii în biserica papistă. Pe lângă fiecare episcopat catolic se află un consiliu de preoți *canonici*, care se cheamă *capitul*. Capitulul Papii îl formează cardinalii, cari pe urma faptului că sunt sfinții Papii se bucură de vază mult mai mare decât alți sfinți, și trec chiar înaintea episcopilor. Pentru a fi cardinal ajunge hirotonia de preot și chiar gradul de diacon și subdiacon. Vaza de altădată a cardinalilor a mai scăzut totuș, influința lor asupra trebilor bisericești a cam încetat și însemnătate mai mare are sf. Colegiu în caz de vacanță a scaunului papal. Cardinalii poartă titlul de «Eminență» și ca cinstite sunt în biserică îndată după Papă. Astfel cardinalul fie și numai preot precede episcopului și arhiepiscopului necardinal, fapt neînțeles în orânduirea bisericească, unde se cinsteste hirotonia ca taină. Însușirea de a fi sfințic al Papei în adevăr poartă cu sine cinstea mai înaltă decât episcopilor, dar cardinalul fiind distincție izvorită din organizația bisericească ar trebui să aibă întâietate superioritatea hirotoniei care e din drept divin. Astfel așa cum ni-se înfățișează raportul dintre cardinalul preot și episcopul necardinal dreptul divin suferă știrbire în biserica catolică. Această biserică însă merge așa de departe în susținerea întâietății cardinalilor, încât se întrebă dacă într'un caz de unire cu biserica ortodoxă Patriarhii ortodocși trebuie să treacă înaintea cardinalilor? Măcar că conciliul din Florența declară că al doilea după Papa e Patriarhul din Constantinopol apoi cel de Antiohia etc. Deci doară Patriarhii de-ar trece înaintea cardinalilor, dar mitropoliții ortodocși — arhierii — ar trebui să rămână în urma cardinalilor fie aceia numai preoți ori diaconi. Iată considerațiile omenești papale preced dreptului divin, căci a fi sfințic al papei se socoate mai mult decât a fi investit cu darul sfântului Duh!

De unde atâta vază pentru cardinali? Explicarea se găsește în puterea tot mai mare și autoritatea atribuită scaunului roman, care a concentrat în sine puterea bisericii și ca un soare umple de strălucire mai mare cu cât e cineva mai aproape. Pe

lângă aceasta vine și împrejurarea că din rândul cardinalilor se alege Papa.

Caracterul imperial al bisericii romane aduce cu sine de cardinalii joacă rolul principilor de pe lângă casele domnitoare, iară pentru Papă se pretind onoruri ca și pentru rege. În urmare evident prevalența în judecarea rangurilor nu e considerațiune divină teologică ci mai mult aceea lumească, după felul de organizare al statelor. (După arhim. I. Scriban. Bis. ort.).

Preot. P. M.

Apel. Una dintre problemele cele mai vitale, pentru viitorul nostru ca popor trainic, este în prima linie, problema educației tinerețului.

Toți ne plângem că o mulțime nenumărată de copii n'au creștere bună, în special fetele sunt fără nici un rost și nu bine pregătite pentru o viață cinstită, adevăr cu atât mai dureros, când vedem multe dela etatea de 11—12 ani rătăcite pe căi de necinste.

Soarta bietelor fete este expusă la toate primejdiile și totuș organismul nostru social nu le oferă un adăpost, un sprijin, un sfat în timpuri de ispită. De aceea nu putem îndestul laudă pătrunderea adânc cugetătoare a Doamnelor, cu dor pentru binele neamului, cari au înființat în capitală instituția «*Căminul cultural*».

În această școală, pe lângă o pregătire gospodărească, fetele primesc o instrucție și o educație înțeleaptă, așa încât să-și poată câștiga existența prin muncă cinstită și să devină soții și mame destoinice în datoriile lor.

De doi ani urmărim cu cel mai viu interes activitatea acestei instituțiuni și admirăm frumoasele rezultate ce le dă, prin deprinderea copiilor la spirit de ordine, muncă, igienă, simplitate și economie.

La începutul acestui an școlar din 44 fete inscrite, 27 au depus concurs pentru burse interne, și 21 au obținut note satisfăcătoare. Unele din acestea sunt orfane de tot, altele cu părinți, dar lipsiți cu totul de mijloace.

«Căminul cultural» nu dispune însă decât de 6 burse de interne, și ce s'ar face cele mai multe din aceste copile, dacă n'ar fi sprijinite la timp, acum când firea lor

curată și nevinovată n'are alt dor decât a munci și a rămâne pururea cinstite?

Cele mai multe s'ar duce în ateliere și e știut că tocmai aci adesea e primul povârniș al căderii lor!

Nu putem zice că la noi societatea e lipsită de milă; se face încă prea multă caritate. Nu este însă destul să le dăruim rochii și încălțăminte la Crăciun și la Paști, ci să le dăm mijloace să învețe, spre a-și câștiga ele singure cele de trebuință: *acesta este ajutor deplin!*

Scopul «Căminului cultural» este mare și ne dovedește înalta înțelepciune a Doamnelor patronese, cari ca niște mame devotate, stăruesc prin educația fetelor să vindece multe răni sociale; deaceia mișcați în suflet de cele ce am văzut, nu ne-am oprit numai la a admira munca și sacrificiile depuse, ci ne-am grăbit să colaborăm la realizarea scopului cel mare al acestei instituțiuni.

Membri donatori plătesc burse fie pentru eleve interne, câte 300 lei, fie pentru acelea semi-interne câte 100 lei anual, sau o sumă mai mare pentru totdeauna. Membri activi plătesc 12 lei anual, iar aderenții cel puțin 2 lei. Se primesc ajutoare și în natură, spre a se înlesni hrana la cât mai multe copile lipsite de mijloace.

Facem un călduros apel la toate doamnele generoase, la autorități, la toate so-

cietățile culturale, la instituțiile financiare la societățile de asigurare, la marii proprietari, marii industriași și comercianți, la marii fabricanți, la toți oamenii de inimă, să se înscrie de membri la «Căminul cultural», și cu cuvântul și cu fapta să întărească viața acestei instituțiuni, care, pe lângă școală, va mai înființa un *Sfat de mame*, un *Cerc cultural* și un *Adăpost-cantină* pentru fetele singure. Pe lângă sprinjinul ce veți da acum, Vă rugăm să binevoiți a prevedea în budgetul D-voastră un ajutor anual pentru această instituție umanitară și culturală.

Se vor face regulat dări de seamă prin ziare, de toate înscrierile și ajutoarele primite, iar în Noemvrie va avea loc o adunare generală, când se va constitui un sfat de oameni de acțiune, și ne vom consfătui cum să se poată feri copilele de ispitele rele, cum să le îmbunătățim condițiunile de traiu și de muncă și cum să se deștepte conștiința generală pentru ideea mare a protecțiunii fetelor — *mamele de mână*.

Înscrierile de membri, cotizațiile și ajutoarele se vor trimite la direcțiunea «Căminului cultural», în strada Dorului 4, București.

Atanasie Mitropolit primat, Dr. C. Istrati, Grigore Alexandrescu, Jean Luca Niculescu.

Tipicul cultului religios.

Cazuri liturgice, date și indigitări tipiconale pe luna lui Octomvrie și Noemvrie 1910.

16 Octomvrie: Sâmbătă seara la vecernie. Doamne strigat-am 4 stihiri din octoih pe glas 2, 6 stihiri ale părinților din Mineiu; „Mărire“ din Mineiu al părinților, „și acum“ dogmatica glasului 2 din octoih Stihovna glasului 2 „mărire“ din mineiu „și acum“ dogmatica dela glasul lui „mărire“.

17 Octomvrie: Dumineca Sf. părinți, dela sinodul al 7-lea ecumenic. La „Dumnezeu este Domnul“ troparul învierii dela glas 2 de 2-ori „Mărire“ troparul părinților „și acum“ al Născătoarei dela glasul troparului părinților. Troparele „soborul îngeresc“ antifoanele glasului 2, voscreasna 8. Catavasiile: „deschide-voiu gura mea“. La peasna 3 ectenia mică, condacul, icosul glasului 2 „Mărire“ stihira părinților „și acum“ a Născătoarei tot din mineiu. La peasna 6 Condacul și icosul părinților. La Hvalite: stihirile octoihului 4, ale părinților din mineiu 4, Mărire a stinților părinți, „și acum“ prea binecuvântată ești etc.

Sâmbătă în 23 Octomvrie la vecernie: La „Doamne strigat-am“ glas 3, stihirile octoihului 7, 3 ale mineiului pe glasul indicat acolo. „Mărire“ a mineiului și acum dogmatica glasului de rând. Celelalte ca de obicei și anume: după vohod „Lumină lină“, prohimenul zilei, ectenia „să zicem toți“. După vosglas „învrednicește-ne Doamne în seara aceasta“. Ectenia celor 6 cereri, și stihovna glasului 3 cu „mărire“ din mineiu, „și acum“ bogorodicina octoihului dela glasul lui „Mărire“. „Acum slobozește pe robul tău“. „Tatăl nostru“, troparul învierii al sfântului cu „mărire“ „și acum“ al Născătoarei din octoih dela glasul troparului sfântului. Încheiere obicinuită.

Duminecă în 24 Octomvrie Stul Muc. Areta: Dumineca a 20-a după Rusalii. La Dumnezeu e Domnul, troparele în ordinea dela vecernia de Sămbătă seara. Sedelele, antifoanele, voscreasna 9. Catavasiile „Bunei Vestiri“. La liturgie evangelia a 6-a dela Luca.

Luni în 25 Octomvrie la vecernie: Începerea obicinuită. Doamne strigat-am pe melodia glasului indicat la mineiu cu toate stihirile. „Mărire“ „și acum“ din mineiu Vohod, „Lumină lină“ prohimenul și paremiile sărbătoarei. Ectenia „să zicem toți“, Învrednicește-ne Doamne. Ectenia celor 6 cereri. După al II-lea vosglas stihioavna mineiului cu „mărire“ „și acum“. „Acum slobozește pe robul tău Stăpâne“, troparul sfântului și încheiere.

Marti în 26 Octomvrie Stul Muc. Dimitrie: Dumnezeu este Domnul de 4-ori, pe melodia troparului mucenicului și însuși troparul cu bogorodicina. Prima și a doua serie de sedele cu ectenia mică. Polileul cu pripelele prescise. Ectenie și stihirile polileului pe antifonul glasului prescis. Antifoanele dela sărbători (glas 4). Evangelia sfântului și psalm 50. Catavasiile prescise; după peasna a 8-a a noua „ceea ce ești cea mai cinstită“. Sfetilna, hvalitele și doxologia cea mare și încheierea cu troparul sfântului. La liturgie feririle pe glasul canonului, „mărire și acum“ dela peasna a 6-a a canonului. Evangelia prescisă și „Cuvine-să cu adevărat“.

Duminecă în 31 Octomvrie a 21-a după Rusalii, evangelia a 7-a dela Luca, glas 4, voscreasna 10.

Duminecă în 7 Noemvrie a 22-a după Rusalii. Sf. 33 Muc. din Melit, glas 5, voscreasna 11, evangelia a 5-a dela Luca. Toată slujba acestor 2 dumineci se face după regulile expuse la dumineca a 20-a după Rusalii.

Duminecă în 7 Noemvrie la vecernie: „Doamne strigat-am“ pe melodia glasului indicat la mineiu cu toate stihirile prescise și cu „mărire“ „și acum“ din mineiu. Vohod, prohimenul și parimiile sărbătorii. Ectenia „să zicem toți“ „învrednicește-ne Doamne“, ectenia celor 6 cereri, stihioavna mineiului cu „mărire“ „și acum“ pe glasul ce-l indică mineiul. „Acum slobozește pe robul tău Stăpâne“, troparul „Mai marilor Voevozi ai oștilor cerești“ și troparul Născătoarei „cei ce s'au hrănit în biserică“ pe glas 4 și otpustul obicinuit.

Luni în 8 Noemvrie: Soborul mai marilor Voevozi și Cetelor începători Mihail și Gavriil. La ntrenie Dumnezeu este Domnul de 4-ori, troparele cu cari s'a sfârșit vecernia de Duminecă seara. Sedelele sărbătorii cu ectenie mică, Polileul cu pripelele prescise la acest praznic. Evangelia și psalm 50. Rugăciunea „Mântuește Dumnezeule“ și catavasiile prescise la mineiu. La irnosul pesnei a 3-a, sedelele mineiului, la peasna 6 condacul „Mai marilor Voevozi a lui Dumnezeu“ și icosul. După peasna 8 „Mărește suflete al meu pe Domnul“, „ceea ce ești mai cinstită“ și peasna a 9-a. Sfetilna mineiului cu „mărire și acum“ hvalitele și Doxologia cea mare. La liturgie „Binecuvintează suflete al meu“, feririle pe glasul canonului cu „mărire și acum“ dela peasna a 6-a. La vohod „troparul praznicului“, „mărire și acum“, condacul.

Sămbătă în 13 Noemvrie și Duminecă în 14 Noemvrie a 23-a după Rusalii, glas 6, v. 1. Evangelia a 8-a dela Luca, slujba după normele prescise la dumineci în periodul octoiului.

Sămbătă în 20 Noemvrie seara la vecernie: La Doamne strigat-am 4 stihiri ale glasului de rând, iar 6 stihiri ale praznicului cu „mărire și acum“ din mineiu. Prohimenul și parimiile sărbătoarei. Ectenia „Să zicem toți“, „Învrednicește-ne Doamne“ apoi ectenia celor 6 cereri. Făcându-se litie, se cântă stihirile sărbătoarei cu „mărire și acum“ din mineiu. După a II-a rugăciune a litiei, stihioavna glasului de rând cu „mărire și acum“ din mineiu. „Acum slobozește“, „Tatăl nostru“, troparul învierii „mărire și acum“ al sărbătoarei și otpust.

Duminecă în 21 Noemvrie: Dumineca a 24-a după Rusalii și „Întrarea în biserică“ a Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu. Glas 7. La „Dumnezeu este Domnul“ troparul învierii de 2-ori „mărire și acum“ al praznicului. Sedelele glasului de rând. Polileul cu pripelele praznicului, troparele învierii „soborul ingeresc“. Ipacoilul glasului 7 și sedelele polileului cu „mărire și acum“. Antifoanele glasului de rând, prohimenul și evangelia praznicului, „Învierea lui Christos“, psalm 50. Catavasiile Nașterii: „Christos se naște măriți-l“. La peasna 3, condacul și icosul glasului și sedelele sărbătorii, la peasna 6, condacul și icosul praznicului. Sfetilna învierii a 2-a, „mărire și acum“ a praznicului. Hvalitele cu patru stihiri ale glasului de rând și 4 ale praznicului din mineiu. „Mărire“ a sărbătorii, „și acum“, „Prea binecuvântată ești“ și Doxologia cea mare.

La liturgie: feririle glasului de rând, apostolul și evangelia duminecei a 9-a dela Luca și a praznicului. Cantor.¹

¹ În urma morții fieiertatului părinte D. Cunțanu, prof. sem., de rubrica «Tipicul cultului religios» va îngriji de aici înainte părintele A. Popovici, spiritual și profesor de cântări bisericești la seminarul «Andreian».